

LikamVS

ČASOPIS MUZEJA LIKE GOSPIĆ

5

GOSPIĆ
2023.

GOSPIĆ • GODINA V • LISTOPAD 2023. • broj 5

LIKAMVS

Časopis za popularizaciju muzejske djelatnosti.
Izlazi jednom godišnje.

IZDAVAČ

Muzej Like Gospić

ZA IZDAVAČA

dr. sc. Tatjana Kolak

GLAVNA UREDNICA

Marija Rukavina Vranić

UREDNIŠTVO

**Tatjana Kolak, Marija Rukavina Vranić,
Vesna Bunčić, Ivan Kovač, Tara Pivac Krpanić**

LEKTURA

Uredništvo

KOREKTURA

Uredništvo

FOTOGRAFIJE

**Fototeka MLG (Iva Maras, Tatjana Kolak,
Josipa Starčević Prpić, Marija Rukavina Vranić,
Ivan Kovač), Arhiva MLG, privatni obiteljski album,
sudionici kiparske radionice (Maja Butković,
Ivana Jurišić Krajcar, Maja Pezelj, Marija Radošević,
Karla Stilinović), Danijel Čorić**

LIKOVNO-GRAFIČKO OBLIKOVANJE

Ivana Pavičić

TISAK

Stega tisak d.o.o., Zagreb

NAKLADA

300 primjeraka

Tiskano programskim sredstvima MLG i
sredstvima Ministarstva kulture i medija RH

ISSN 2706-1159

UDK 069
(051)

AUTORI TEKSTOVA U OVOM BROJU

I. K. – Ivan Kovač
I. S. – Ivana Starčević
J. S. P – Josipa Starčević Prpić
J. K. – Jurica Kovačević
M. P. – Maja Pezelj
M. R. V. – Marija Rukavina Vranić
T. K. – Tatjana Kolak
V. B. – Vesna Bunčić
V. Š. – Vladimir Šulentić

ADRESA ČASOPISA

dr. Franje Tuđmana 3
53 000 Gospić
Tel.: +385 (0)53 560 546
E-mail: info@muzejlike.hr
www.muzejlike.hr

LikamvsS

ČASOPIS MUZEJA LIKE GOSPIĆ

5

GOSPIĆ
2023.

Riječ urednika	3
Brončanodobni nalazi iz Špilje kod Podnarevog vre(č)a	4
Grb sa zvonika gospićke Katedrale	13
Franjo Mayerhoffer <i>Bracan</i> – istaknuti građanin gospićke prošlosti	20
Podmornica iz središta grada	26
Ivan Šarić – arheolog, konzervator, karikaturist	32
Muzej Like Gospić kroz manifestacije u 2022	40
Ljetna kiparska radionica	49
Tesla u čudotvornim rukama Meštovića	55
IN MEMORIAM	
Ana Tomljenović	65

Poštovani čitatelji,

zadovoljstvo nam je predstaviti još jedan broj našeg muzejskog godišnjaka, peti broj časopisa Likamvs. Možda je mala, ali nama jako važna obljetnica koja čini mali vrijedni tim još ponosnijima na uspjeh. Iza nas je mnogo sjajnih članaka, a ispred nas, nadamo se, još puno više. U ovom broju časopisa objavljeno je ukupno devet tekstova stručnih djelatnika Muzeja i vanjskih suradnika.

Na prvim stranicama časopisa, dr. sc. Tatjana Kolak, muzejska savjetnica upoznaje nas s brončanodobnim nalazima iz Špilje kod Podnarevog vrel(c)a koji se danas čuvaju u Muzeju, a u drugom članku autorica se osvrnula na djelovanje Ivana Šarića – arheologa, konzervatora i karikaturiste ličkih, smiljanskih korijena. U članku *Grb sa zvonika gospičke Katedrale*, Ivan Kovač, kustos povjesničar nam predstavlja carski i kraljevski grb koji je bio postavljen na toranj crkve Navještenja BDM u vrijeme njezine izgradnje. O životu i djelovanju istaknutog građanina gospičke prošlosti, Franji Mayerhofferu Bracanu saznat ćemo u članku Vladimira Šulentića, inženjera geodezije.

Vesna Bunčić, muzejska savjetnica u svom nas članku *Podmornica iz središta grada* upoznaje s kamenom skulpturom akademskog kipara Petra

Dolića koja je izložena u atriju Muzeja kao javna skulptura, dok se Marija Rukavina Vranić, muzejska dokumentaristica, u stalnoj rubrici, referira na tradicionalna muzejska događanja kroz 2022. U članku *Ljetne kiparske radionice*, Maja Pezelj, akademska kiparica nam predstavlja radove likovno nadarenih polaznika kiparskih radionica održanih u Pučkom učilištu „Dr. A Starčević“ pod njenim vodstvom, a koji su potom bili izloženi u predvorju POU „dr. Ante Starčević“.

Ivana Starčević i Josipa Starčević Prpić, koordinatorice za promotivne aktivnosti kroz zajednički članak *Tesla u čudotvornim rukama Meštrovića* nam otkrivaju prijateljstvo dvojice hrvatskih velikana te priču o nastanku Meštrovićeve Tesline biste, njezinim odljevima i njihovim sudbinama.

Jurica Kovačević, profesor povijesti, u prilogu IN MEMORIAM upoznaje nas sa životom i djelovanjem poznate Smiljančanke Ane Tomljenović, vrsne novinarku, publicistkinju i nadasve zaljubljenicu u povijest.

Vama želim ugodno čitanje, a svim autorima, sadašnjim i budućim, zahvaljujem na suradnji.

Urednica

Brončanodobni nalazi

iz Špilje kod Podnarevog vre(č)a

Ulaz u špilju

Litica iznad špilje

Ličko je područje tipični primjer krškog reljefa. Usljed strukture građe – naslaga vapnenca i dolomita uglavnom, i geomorfoloških procesa u kojima najveću ulogu ima djelovanje vode, nastaju specifični oblici. Gledajući površinu, ovo je prostor koji obilježava bezvodnost, plitak humusoidni sloj, slaba vegetacija i skromna bujnost, što se možda najbolje oslikava u hrvatskom nazivu golet. No, u tom se reljefu ističu brojni podzemni krški oblici – špilje/pećine, jame, abriji (pripećak, polušpilja). Od pamtivijeka su bile predmetom čovjekova interesa,

bez obzira je li riječ o mjestima stalnog ili privremenog čovjekovog boravišta, refugijima u slučajevima neposredne opasnosti, lovačkim stupicama, stočarskim oborima, svetim prostorima ili mjestima posljednjeg počivališta. Veće ili manje raspukline stijene, sa svojim su mračnim otvorom u ljudskoj svijesti izazivale, i strah od nepoznatog i iznimnu znatiželju, osobito s aspekta ulaska u božansku sferu Majke Zemlje. Stoga nije neuobičajeno da su u nekim od speleoloških objekata otkriveni artefakti koje neupitno možemo povezati s kulturnim mjestima u kojima su, shodno pojedinom razdoblju, održavani posvetni obredi. U Hrvatskoj je zabilježeno nekoliko takvih špilja, a izdvojiti ćemo samo neke – špilja Vindija kao kulturno mjesto neandertalaca, Vrlovka s kontinuitetom od neolitika (Težak Gregl 2007: 38)¹, antike i srednjeg vijeka, Romuladova² pećina iznad Linskog kanala od srednjeg paleolitika s tragovima slikarske umjetnosti (Janković i Komšo 2021: 29-30)³, brončanog i željeznog doba ili možda danas najbolje istražene, Spile u Nakovani na Pelješcu kao ilirskog kulturnog mjesta u helenističko doba.⁴

S obzirom na otkrivene brončanodobne nalaze prilikom speleoloških istraživanja 2016.⁵, osvrnut

ćemo se na arheospeleološki lokalitet u Gornjem Kosinju, između zaselaka Podnari i Pleše. Špilja se nalazi na početku udoline Kosinjskog Bakovca kroz koju protječe istoimeni potok, s južne strane, i u podnožju gorskog masiva Jelar. Nedaleko je pozicija omanjeg gradinskog prapovijesnog nalazišta na Plešetovoj glavici sa skromnim ostacima kulturnog sloja. Prilaz je vrlo pristupačan, a sam ulaz u špilju jamskog tipa, nalazi se ispod vertikalne kamene litice i, tek 60 metara iznad izvora pitke vode. Špilja ima tri različita imena – po spomenutom izvoru kod lokalnog stanovništva poznata je kao Špilja kod Podnar(j)evog vrel(c)a, u arheološkoj literaturi kao Mramornica⁶, a u speleološkoj kao Šoića pećina.⁷ Prvi put ju je istraživalo Speleološko društvo Hrvatske, obišao ju je i Mirko Malez, a potom i ostala speleološka društva (Šuica i Cvitanović 2021: 117).⁸ Kao potencijalni arheološki lokalitet je evidentiran 1987.⁹, reevidentiran u okviru prostorno-planske dokumentacije¹⁰, a probno iskopavan 2020. u provedbi zaštitnih arheoloških istraživanja Hrvatskog restauratorskog zavoda pod vodstvom Lee Čataj.¹¹

¹ Težak Gregl, Tihomila. 2007. Ponovo o lasinjskoj bočici iz Vrlovke. *Prilozi*, vol. 24. IARH. Zagreb. 35-40.

² Nazvana prema sv. Romualdu, pustinjaku koji je prema legendi u njoj boravio. U njegovu čast su se sve do 1942. održavale procesije.

³ Janković, Ivor; Komšo, Darko. 2021. Romuladova pećina od prapovijesti do današnjih dana. *Arheologija i speleologija – iz tame podzemlja do svjetla spoznaje*. Ur. Janković, Ivor; Drnić, Ivan; Paar, Dalibor. Arheološki muzej u Zagrebu. Zagreb. 27-33.

⁴ Više u: Forenbaher, Stašo; Kaiser, Timothy. 2003. *Spila Nakovana. Ilirsko svetište na Pelješcu*. V.B.Z. Zagreb.

⁵ SD „Ursus spelaeus“ iz Karlovca sudjelovao je na speleološkom kampu – rekognosciranje pećinskih objekata na području JU Grabovača, ali i pojedinih na kosinjskom području te je tom prigodom Hrvoje Cvitanović predao pronađene artefakte Muzeju Like Gospić, 27. rujna 2016.

⁶ U prostorno-planskoj dokumentaciji Općine Perušić.

⁷ U Katastru speleoloških objekata, zavedena je pod brojem HR 03616.

⁸ Šuica, Neven; Cvitanović, Hrvoje. 2021. Uloga speleologije u otkrivanju, istraživanju i zaštiti arheoloških lokaliteta na primjeru djelovanja karlovačkih speleologa. *Arheologija i speleologija – iz tame podzemlja do svjetla spoznaje*. Ur. Janković, Ivor; Drnić, Ivan; Paar, Dalibor. Arheološki muzej u Zagrebu. Zagreb. 113-122.

⁹ *Uvjeti zaštite spomenika kulture na području akumulacijskog jezera u Kosinju*. 1987. Elaborat Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu.

¹⁰ Rekognosciranje 2002. za potrebe izrade Konzervatorske podloge kulturnih dobara za PP Općine Perušić.

¹¹ Čataj, Lea; Krmpotić, Marijana. 2021. *Izvještaj o probnim arheološkim istraživanjima na području Kosinjske doline u 2020. i 2021. godini*. Hrvatski restauratorski zavod. Zagreb. 111-120.

Unutrašnjost Špilje kod Podnarevog vrela (foto: Hrvoje Cvitanović)

Poslije niskog ulaza, strmim hodnikom se dolazi u veću prostranu dvoranu od koje se odvaja više ili manje dokumentiranih uskih kanala. Uz prekrasne špiljske urese nastale prokapavanjem vode, na površini dvorane otkriveni su i brojni ulomci prapovijesnih keramičkih posuda te dva brončana artefakta – cjelovita sjekira sa zaliscima i djelomično očuvana šuplja sjekira.

Četiri predana predmeta nas vode u kasno brončano doba, kao iznimno turbulentno razdoblje čovjekove povijesti proizašlo iz intenzivnijeg društvenog raslojavanja kao posljedica veće i dostupnije uporabe metala te migracija indoeuropskog stanovništva započetih još u ranijim razdobljima.

I ličko je područje sastavni dio ovih promjena koje u konačnici, krajem kasnog brončanog doba

prepoznajemo u formiranju materijalne japodske kulture i njezinih nositelja. Ne ulazeći ovdje u problem etnogeneze Japoda – od teza o migraciji iznimno ekspanzivne kulture žarnih polja s panonskog prostora koja ostavlja snažan kulturološki utjecaj na autohtoni, protojapodski supstrat do autohtonosti zajednice, činjenica je, da japodska materijalna kultura iskazuje dugotrajnost naslijeđenih tradicija iz ranijih razdoblja, uz otvorenost prema kulturološkim utjecajima s područja, s kojima je Lika tog vremena u doticaju, i onih izravnih i onih putem posrednika.

Pod stijenom u procijepu, kao da ih je netko želio učiniti nedostupnima, pronađene su dvije, gotovo potpuno očuvane keramičke posude – jedna u drugoj, i u njima odložena cjelovita brončana sjekira sa zaliscima.

Razvojem metalurgije i sjekire se izrađuju od metala te kroz stoljeća mijenjaju, manje ili više svoje oblike, a s obzirom na vještinu majstora-ljevača, tehnološka unapređenja usmjerena ka funkcionalnosti predmeta te donekle i sklonost tržišta prema oblicima, nastaju tipološke razlike i unutar njih, inačice. Sjekire sa zaliscima su osobito rasprostranjene od kraja srednjeg i tijekom kasnog brončanog doba, premda ih nalazimo i u starije željezno doba, no tada su izrađene uglavnom od željeza. Čest su nalaz u ostavama starije kulture žarnih polja i to njene faze II.¹²

Sjekira¹³ iz kosinjske pećine ima vitko oblikovano tijelo, uvučena leđa sa slabo izraženim, nejednako postavljenim zaliscima u gornjoj trećini, blago lepezasto prošireno sječivo i gotovo ravnu oštricu. Najširi dio tijela je u dijelu zalistaka, a prema gornjem rubu koji je ravan (što može biti i rezultat oštećenja), sužava se jednako kao i u dijelu prema oštrici. Na prijelazu u proširenje sječiva, na jednoj strani nalazi se pravilna kružna perforacija načinjena pri izradi. Za razlog nastanka pretpostavljamo da je rađena kako bi se sjekira ovesjela o vrpcu ili njome pričvrstila za određeni predmet, a prema tomu i za, nama nepoznatu, namjenu možebitnog darovanja nekog božanstva ili za potrebe umoljavanja viših sila za ciljano artikuliranu nakanu ili je pak, bila simbolom prestiža člana onodobne zajednice.

¹² Kultura polja sa žarama podrazumijeva različite kulturne grupe koje karakterizira isti pogrebni ritus – spaljivanje pokojnika i pohranjivanje pepela u žare/urne na većem dijelu europskog kontinenta. Začetak je prostor Podunavlja, odnosno razvojem i širenjem egzistencijalnog prostora na cijelom Panonskom bazenu (omeđen Karpatima, Istočnim Alpama i Dinaridima), uz izrazit utjecaj na njoj susjedna područja u vrijeme kasnog brončanog doba.

¹³ Inv. br. MLG A-5970, ukupna d 10,5 cm; maksimalna š uz zaliske 1,6 cm; š sječiva 3,1 cm; š vrata 1,4 cm; d zalisaka 1,5 cm; v zalisaka 0,55 cm; t 34,74 g.

Nalaz sjekire sa zaliscima i dviju posuda 2016.
(foto: Hrvoje Cvitanović)

Brončana sjekira sa zaliscima nakon konzervacije

Tipološki, sjekira sa zaliscima odgovara sjekira koje su korištene kao oruđe i oružje od srednjeg brončanog doba, a osobito ih nalazimo na hrvatskom prostoru tijekom Ha A1 stupnja kasnog brončanog doba, odnosno od 12. st. pr. Kr. Najbliže analogije nalazimo u pećini Bezdanjači pored Vrhovina s tri primjerka sjekira sa slabo izraženim zaliscima na sredini. Jedan primjerak je gotovo identičan malim dimenzijama (Drechsler Bižić 1979: 62, TXXIV/1)¹⁴, a dvije sjekire su pronađene naknadno

¹⁴ Drechsler Bižić, Ruža. 1979. Nekropola brončanog doba u pećini Bezdanjači kod Vrhovina. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, sv. XII-XIII. Arheološki muzej Zagreb. Zagreb. 27-78.

prilikom speleološkog obilaska područja, od kojih je jedna ukrašena ugraviranim usporednim linijama i križićima te nanizanim crticama (Malinar 1998: 143, T III/3,4).¹⁵ Sličan, premda nešto mlađi primjerak sjekire sa zaliscima na sredini, s konkavnim leđima i sječivom, pronađen u šumi Ljuti vrh iznad Bužima, pripada italskom tipu kakve na području Italije redovito nalazimo u ostavama od Br D do Ha A1 stupnja brončanog doba, 13. do 10. st. pr. Kr. (Kolak 2011: 46).¹⁶ Na istarskom prostoru, slični tipovi sjekira su pronađeni na gradini Monkodonja pored Rovinja, Kašteljir kod Kanfanara (Hänsel i Teržan 2020:152-153, T. 2/1 183-184, Sl. 11/2)¹⁷, a donekle analogije vidimo i kod sjekire sa zaliscima tipa Freudenburg¹⁸ iz pećine Laganiši kod Oprtija, koja je pronađena u jamskom dijelu pećine, korištenom kao nekropola (Komšo 2008: 33-34).¹⁹

Na panonskom području kulture polja sa žarama, brojni su primjerci ovih sjekira, no kosinjski primjerak ima najviše dodirnih točaka s jednom²⁰ od dvije sjekire, iz iznimno bogate ostave u Slavonskom Brodu (Livadićeva 7) koja pripada grupi Barice-Gređani (Dizdar, Ložnjak Dizdar i Mihelić

2011: 161)²¹, odnosno fazi II kulture polja sa žarama, od 1230. do 1100. g. pr. Kr. Brodska sjekira ima manje zaliske, ravan gornji rub, stepeničasti prijelaz u sječivo, dok se pri dnu trapezasto širi (Mišktiv 1982: 169, T II/3).²² Zanimljivo je da druga sjekira također ima rupicu, ali postavljenu uz gornji rub. Analogije pronalazimo i u ostavama II faze kulture polja sa žarama ljevača bronce iz Brodskog Varoša i Bizovca (Vinski – Gasparini 1973: 78, 84; T 38/4, T 60/8)²³, što govori o prodoru italskih utjecaja na panonski prostor sve do Mađarske.

Izrazito minijatura brončana sjekira sa zaliscima, dim. 5,5 x 1,2 x 0,3 cm, pronađena je u južnoj Njemačkoj početkom 20. st., nažalost, bez poznatog konteksta.²⁴ Svojim vitkim tijelom, visoko položenim zaliscima i ravnim gornjim rubom, oblikovno je bliska kosinjskoj sjekiri, a ukras od graviranih uzdužnih linija koje prate liniju tijela, sve do trapezasto proširenog sječiva, kao i središnji ukras od poprečno ugraviranih linija, svakako naglašavaju specifičnost namjene ovog artefakta.

Brončana sjekira iz južne Njemačke

¹⁵ Malinar, Mirna. 1998. Brončanodobni lokalitet špilja Bezdanjača – novi materijal i interpretacija. *Opuscula archaeologica*, sv. 22. Arheološki zavod Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Zagreb. 141-162.

¹⁶ Kolak, Tatjana. 2011. Brončana sjekira iz Bužima. *Bužimski izvori*, 4. Ekološka udruga „Bužimski izvori“. Gospić. 46-47.

¹⁷ Hänsel, Bernhard; Teržan, Biba. 2020. Metalni predmeti i drugi pojedinačni nalazi od kamena, gline, kosti i veprovog zuba. *Monkodonja 3. Monografije i katalozi* 34. Ur. Teržan, Biba; Mihovilić, Kristina. Arheološki muzej Istre. Pula. 149-249.

¹⁸ Ovaj tip je rasprostranjen od Bavorske, Austrije, Češke i Moravske do Slovačke, Mađarske i Hrvatske kao nalaz u ostavama tijekom Br D i Ha A1 stupnja kraja srednjeg i kasnog brončanog doba, odnosno u 13. i 12. st. pr. Kr.

¹⁹ Komšo, Darko. 2008. *Pećina Laganiši – mjesto života i smrti*. Arheološki muzej Istre. Pula.

²⁰ Inv. br. Muzej Brodskog Posavlja, A-3216.

²¹ Dizdar, Marko; Ložnjak Dizdar, Daria; Mihelić, Sanjin. 2011. *Starija faza kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj – novi izazovi*. Arheološki muzej Osijek – Arheološki muzej Zagreb. Osijek – Zagreb.

²² Mišktiv, Ivanka. 1982. Brončanodobna ostava iz Slavonskog Broda – Livadićeva ulica. *Vijesti*, 5-6. Muzej Brodskog Posavlja. Slavonski Brod. 167-185.

²³ Vinski-Gasparini, Ksenija. 1973. *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*. Filozofski fakultet. Zadar.

²⁴ <https://aggzbach.fossilserver.de/index.php?Single&1530> (pristupljeno 18. travnja 2023.)

Dio brončane šuplje sjekire

Druga, fragmentirana sjekira²⁵, pripada tipu sjekira s ovalnim tuljcem za nasad drške (šuplja sjekira/kelt), bez naglašenog prijelaza u sječivo.

Sječivo je neznatno prošireno, s blago zaobljenom oštricom na kojoj se uočavaju tragovi uporabe.

Očuvan je tek manji dio tuljca, a s obzirom da nedostaje gornji dio na kome se mogao nalaziti ukras (usporedna rebra u obliku slova V, bradavičasta ispupčenja, jače naglašeno poprečno rebro, plastična prstenasta odebljanja na rubu otvora i sl.), što je i svojevrsni simbol radionice ili majstora ljevača, nema dovoljno dijagnostičkih podataka za pobliže tipološko određenje. Uočava se ostatak bočnih faseta te izraženiji greben na jednoj uzdužnoj strani.

Šuplje su sjekire istovremene sa sjekirama sa zaliscima, a po prvi puta javljaju se u Karpatskoj kotlini, odnosno jugozapadnoj Panoniji. U vrijeme mlađe faze II kulture polja sa žarama izazvale su masovnu produkciju u raznim tipološkim inačicama, a time i njihovu uporabnu vrijednost. Čest su nalaz u ostavama ili su rezultat slučajnog nalaza kao pojedinačni artefakt. Na ličkom prostoru, dosad je pronađeno osam brončanih šupljih sjekira (Drechsler-Bižić 1983: 382, T LII/1-4, 7, 10; T LIV/9)²⁶, od čega su tri s nepoznatog nalazišta, a ostale potječu

iz uništene ostave na Plitvicama²⁷ i kao pojedinačni nalazi u Otočcu, Prozoru i Plaškom (ukoliko ga stavimo u taj geografski i kulturno-povijesni okvir) te Čemernici kod Srba. Deveti primjerak, izrađen od željeza, pripada mlađoj grupi ovih sjekira i datira u sam kraj kasnog brončanog i starije željezno doba.²⁸

Dvije keramičke posude pripadaju repertoaru oblika koji se na ličkom području ocrtavaju kao duboko ukorijenjena tradicija naslijeđena od ranog i srednjeg brončanog doba, uz nove utjecaje s južnopanonskog prostora, odnosno kulture polja sa žarama te brončanodobnih kultura Bosne, ali i elemenata s istočnoalpskog prostora (horizont Beierdorf-Velatice).

Polovica šalice²⁹ manjih dimenzija, neznatno izvučenog oboda i blago naglašenog ruba izrađena je od fino pročišćene gline sa sitnim kalcitnim primjesama, osim na niskoj prstenastoj nozi gdje je dodana iznimna količina primjesa u postupku nepotpune oksidacije pečenja. Vrat je kratak, blago konkavan i fino uglačan, kao i unutarnja stijenka posude. Vanjska površina trbuha nemarno je i djelomično obrađena, neznatno glačana u odnosu na vrat posude i s tragovima plitkih, uglavnom okomitih linija koje su nastale pri oblikovanju posude.

²⁷ U selu Plitvice, položaj Luka, gdje je seoski kovač Nikola Grbić odveo „dvoje kolica metalnih predmeta“, prema priči iz 1902., danas se u Arheološkom muzeju u Zagrebu nalazi brončani mač s pločicom za pričvršćivanje drške. Uz ovu ostavu, osobito je bila bogata ostava iz Gajine pećine u kanjonu Korane u Drežniku, pronađena 1853., a između ostalih predmeta, sadržavala je i tri šuplje sjekire.

²⁸ Šuplja željezna sjekira, glatke površine bez ikakvih ukrasa. Otvor za nasadivanje drške je oblikovan lečasto bez ikakvih zadebljanja ruba koji su na bočnim stranama nešto izdignutiji. Mala ušica je spuštena u odnosu na rub, a sječivo je pri vrhu lepezasto prošireno. Bez podataka o mjestu nalaza, možda Trnovac. Inv. br. MLG A-1122.

²⁹ Inv. br. MLG A-5281, v. 6,4 cm; pr. otvora 8 cm; pr. trbuha 8,7 cm; pr. dna 4,6 cm.

²⁵ Inv. br. MLG A-5971, d. 7,6 cm, š. sječiva 4,7 cm.

²⁶ Drechsler Bižić, Ruža. 1983. Japodska kulturna grupa. *Praistorija jugoslavenskih zemalja IV*. Ur. Benac, Alojz. ANUBiH. Sarajevo. 374-389.

Prijelaz vrata u visoko rame, oštro je naglašen i ukrašen nizom vodoravnih, plitko valovitih ureza, izvedenih oštrim predmetom trokutastog presjeka. Linija je neravna, kao i urezi. Na jednoj strani, linija ureza dotiče bazu nekadašnje trakaste ručke, koja je mogla završavati na vratu, uz rub ili na samom rubu otvora, također ukrašenog kosim urezima. Na suprotnoj strani, nalazi se aplicirana plastična traka u obliku slova V, koja zajedno s urezanom

Mala šalica

Detalj ukrasa i dio uz bazu ručke i s bradavičastom istakom

linijom, čini motiv visećeg trokuta. I traka je ukrašena neujednačeno izvedenim urezima. Između ručke i trake, aplicirana je ispod linije ureza, mala bradavičasta istaka.

Slične šalice mogu se naći na brojnim japodskim lokalitetima, osobito onim špiljskim, poput Jozgine pećine u Trnovcu (Drechsler Bižić 1987: 57, T I/1, T VI)³⁰ ili Jankuša pećini u Ličkom Novom (Osterman 2008: 42, T II/3,4, T III/3)³¹ datirane od srednjeg do kasnog brončanog doba (Br B2 – C/D do HaB) te Bezdanjači (Drechsler Bižić 1979: 66, T XXXIV/1)³², Malinar 1998: 142, T II/9).³³ S druge strane, utjecaj kulture polja sa žarama, i to njene starije faze,

³⁰ Drechsler Bižić, Ruža. 1987. Istraživanje „Jozgine pećine“ u Trnovcu Ličkom. Problematika veza Like s istočnom i zapadnom obalom Jadrana. *Arheološki radovi i rasprave*, 10. Ur. Rendić Miočević, Duje. JAZU. Zagreb. 53-71. Na T VI se nalazi keramički materijal karakterističan za sloj srednjeg brončanog doba na špiljskom lokalitetu Manaccora na poluotoku Gargano u Apuliji te jedan od oblika šalica, istina neukrašen, odgovara kosinjskoj šalici.

³¹ Osterman, Jasmina. 2008. Špilja Jankuša – prilog poznavanju brončanodobnih špiljskih ličkih lokaliteta. „Arheološka istraživanja u Lici“ i „Arheologija pećina i krša“. *Izdanja HAD*, 23. Ur. Kolak, Tatjana. Hrvatsko arheološko društvo, Muzej Like Gospić. Zagreb-Gospić. 41-67.

³² V. bilj. 14.

³³ V. bilj. 15.

prepoznaje se kod oblikovanja šalice s lokaliteta Mačkovac-Crišnjevi (Karavanić 2002: 53, T 2/6)³⁴, srodne nalazima grupe Virovitica i Barice-Gređani, datirana u BrC/D s nešto elemenata Ha A stupnja kulture polja sa žarama. Apliciranje bradavica i plastičnih traka izrazito je rasprostranjen ukras keramičkog posuđa, poznat na ličkom području već od srednjeg brončanog doba.

Druga šalice³⁵ s eventualnom ručkom u dijelu koji nedostaje ili zdjelica, je izvučenog oboda, cilindričnog i neznatno konkavnog vrata koji je na ramenu naglašen blagim, ali jasno izraženim lomom u odnosu na zaobljeni trbuh. Dno ravno i nenaglašeno. Posuda je gotovo u potpunosti prekrivena skramom, odnosno kalcifikatom. Vjerojatno je izrađena od dobro pročišćene gline s pridodanim primjesama i redukcijski pečena – tamnosive do crne boje koliko je to uočljivo na malom dijelu bez skrame.

Po svom odvajanju vrata od trbuha pripadala bi tipu zdjela B5b, s lokaliteta Kalnik-Igrišće (Vrdoljak 1995: 29, T 19/3).³⁶ Također se donekle uočava paralela i kod šalice tipa C5b s istog nalazišta, pa i u dimenzijama. Obično su bile fasetirane na trbuhu te na trakastoj ručki, što ovdje ne možemo potvrditi. Ovaj tip šalice je tipičan primjerak beierdorfsko-velatičke kulture i to njene zrele faze. Ekspanzija

ove kulture u međuriječje Drave, Dunava i Save evidentna je u II fazi kulture žarnih polja sjeverne Hrvatske.

Šalice/zdjelica

Šalice/zdjelica, dio bez skrame

³⁴ Karavanić, Snježana, Mihaljević, Marija, Kalafatić, Hrvoje. 2002. Naselje Mačkovac – Crišnjevi kao prilog poznavanju početaka kulture polja sa žarama u slavonskoj Posavini. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, 19. Zagreb. 47-62.

³⁵ Inv. br. MLG A-5282, v. 10.5 cm; pr. otvora 12,5 cm; pr. trbuha 14,7 cm; pr. dna 6,2 cm.

³⁶ Vrdoljak, Snježana. 1995. Tipološka klasifikacija kasnobrončanodobne keramike iz naselja Kalnik-Igrišće (SZ Hrvatska). *Opuscula archaeologica*, 18. Arheološki zavod Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Zagreb. 7-81.

Zdjelice tipa I virovitičke grupe također imaju zaobljen trbuh s izduženim vratom i trakastu ručku koja spaja rame i obod, a osobitost im je odvajanje ramena od trbuha plitko urezanom vodoravnom crtom – primjerak s lokaliteta Antunovac u Virovitici (Pavišić, 1996: 24, T I/3) s analogijama u Severinu kod Bjelovara i dalje.³⁷ Slične šalice i/ili dublje zdjele nalazimo na lokalitetu Jankuša pećina (Osterman, 2008: T IV/ 2, 3)³⁸, u Jozginoj pećini, u skupnom grobu 3 u Bezdanjači ili Cerovačkoj pećini (Drechsler Bižić, 1970: T VIII/10)³⁹ s tim da ovaj cerovački primjerak ima ručku koja nadvisuje obod i datira u Ha B, odnosno mlađi je od kosinjskog.

Četiri artefakta iz naše špilje rezultat su, kako je već napomenuto, površinskog nalaza. Sjekira sa zaliscima i dvije posude su pronađeni zajedno, ali se ne može oteti dojmu da to nije *in situ* položaj na koji su nekad davno *položeni, darovani, zavjetovani*. Naime, premda su očuvani veći dijelovi keramičkih posuda, oni ulomci koji nedostaju nisu otkriveni u neposrednoj blizini. Sloj kalcifikata kod jedne posude, iako tanak, je potpun, dok ga na drugoj uopće nema.

Ukoliko je, prije više od tri tisuće godina, sjekirama netko pokušao *opravdati, zamoliti, odobrovati ili iskazati*, zasigurno bi dar položio na, za to predviđeno, označeno i svakako počasno i vidljivo mjesto. Pozicija nalaza iz 2016. (pod stijenom u procijepu), više ukazuje na brižljivo prikriveno i

odloženo, možda upravo u svrhu zaštite kulturne baštine koja je relativno lako dostupna svima koje podzemni svijet privlači, a tamni otvor špilje poziva da se u nju zakorači. U kom trenutku se to dogodilo, ostat će nepoznanica.

S obzirom da su probna arheološka iskopavanja preliminarno utvrdila da je kulturni sloj bogat, no tanak i više površinski, i da se špilja povremeno koristila od srednjeg brončanog do starijeg željeznog doba, moguće s različitom namjenom u različitim razdobljima – kao sklonište u trenutku opasnosti, spremište ili kultno mjesto (Čataj i Krmpotić 2021:119)⁴⁰, nužno je lokalitet potpuno arheološki istražiti. Osobito s aspekta, realizacije projekta HES II. Premda špilja nije izravno u zoni potapanja, nesumnjivo je da će zbog vodnog režima budućeg jezera, dno i dio špilje koji su znatno niže u odnosu na razinu doline, biti izloženi plavljenju.

Ovi nalazi koji se danas čuvaju u Muzeju Like Gospić, kao i oni s drugih istraživanih istodobnih arheoloških lokaliteta, potvrđuju još jednom da je lički prostor, u iznimno kompleksnom razdoblju kasnog brončanog doba, uz izraženu autohtonu tradiciju, otvoren podjednako utjecajima sa zapada, s Apeninskog poluotoka, s istočno alpskog prostora na sjeverozapadu ili s južnopanonskog i bosanskog na sjeveroistoku i istoku, ponekad u izvornom obliku, a ponekad preoblikujući ih prema svojim ukusima i „svjetonazoru“, stvarajući pritom osnovu prepoznatljive kulturne koncepcije naroda Japoda.

T. K.

³⁷ Pavišić, Ivančica. 1996. Kasnobrončanodobni nalazi s područja Virovitičko-podravске županije. *Prilozi Instituta za arheologiju 10* (1993.). Zagreb. 23-34.

³⁸ V. bilj. 30.

³⁹ Drechsler Bižić, Ruža. 1970. Cerovačka donja špilja – Iskopavanja 1967. godine. *Vjesnik IV*. Arheološki muzej u Zagrebu. Zagreb. 93-110.

⁴⁰ V. bilj. 11.

Grb sa zvonika

gospićke Katedrale

Katedrala Navještenja BDM

Gospićka katedrala Navještenja Blažene Djevice Marije, prvobitno župna crkva, predstavlja impresivnu katoličku crkvu smještenu u samom središtu Gospića. Katedrala dominira vizurom grada kao najviša građevina te je ujedno i jedna od najstarijih zidanih građevina. Izgrađena je u stilu baroknog klasicizma između 1781. i 1783., dok je posvećena tek 18. lipnja 1795. od strane biskupa Ivana Krstitelja Ježića. Glavni oltar je bio posvećen sv. Josipu, a sporedni sv. Jeronimu i sv. Franji Ksaverskom (Bogović 2014: 147-148).¹ Premda predstavlja tipičan primjer krajiških crkava 18. st., jedna je od najznačajnijih sakralnih građevina u regiji i ima veliki povijesni značaj. Osim činjenice da je bila duhovno središte grada, u njezinoj sjeni su boravile mnoge poznate ličnosti poput Miroslava Kraljevića i Nikole Tesle. Bila je svjedokom mnogih povijesnih događaja, a jedan od njih je ulazak francuske vojske u Gospić 1809. pod zapovjedništvom maršala Augusta Marmonta nakon bitke kod Bilaja i pobjede nad austrijskom vojskom. O toj bici, na pročelju Katedrale, svjedoči i brončani reljef Roberta Frangeša Mihanovića, postavljen 1909. (Došen 2011: 131-133).² Uz taj događaj spominje

¹ Bogović, Mile. 2014. *Lika i njezina Crkva u prošlosti i sadašnjosti*. Ur. Ivica Mataija. Državni arhiv u Gospiću. Gospić.

² Došen, Antonia. 2011. Prilog poznavanju rada Roberta Frangeša Mihanovića u Gospiću. *Senjski zbornik*, 38. Senj.

se i susret Marmonta s tadašnjim gospićkim kapelanom Šimom Starčevićem koji je, na tečnom francuskom jeziku spriječio velikog zapovjednika da uvede konje u crkvu.

Tijekom Domovinskog rata u Hrvatskoj (1991. – 1995.), crkva je pretrpjela značajna oštećenja zbog granatiranja, osobito 15. rujna 1991. Pogođena je granatama te je u požaru uništen krov tornja kao i cijela krovna konstrukcija lađe. Daljnja oštećenja nastala su djelovanjem atmosferilija, što je spriječeno kada je Katedrala privremeno natkrivena. Nakon rata vraćen joj je nekadašnji sjaj te danas predstavlja važno simbolično mjesto koje svjedoči o hrabrosti i otporu stanovnika Gospića tijekom tog teškog razdoblja. Uspostavom Gospićko – senjske biskupije 2000. crkva je uzdignuta na rang katedrale (Bogović 2014: 148).³ Ostaje kao trajni svjedok vjere, povijesti i umjetnosti te se ističe kao simbol identiteta i duhovnosti Gospića i Ličko-senjske županije.

Zvonik katedrale Navještenja BDM s dopisnice iz 1917.

³ Nav. dj.

Danas ovom velebnom zdanju nedostaje jedan važan detalj, odnosno simbol vremena kad je izgrađena, simbol strane vlasti, simbol imperijalne moći (kako svjetovne, tako i duhovne), ali ujedno i simbol ličke lojalnosti. Riječ je o habsburškom grbu koji je stajao na vrhu zvonika Katedrale većinu njezinog postojanja te služio kao podsjetnik vrhovne moći bečkih vladara. Danas se taj svjedok ličke povijesti nalazi u Muzeju Like Gospić⁴ kao dio Stalnoga postava. Grb je vjerojatno postavljen po završetku izgradnje 1783. ili nedugo nakon toga, 1786. za posjete cara i kralja Josipa II Gospiću ili pak, 1795. kada je službeno i posvećena (Bogović 2014: 147).⁵

Habsburški grb (inv. br. KP-14002) je izrađen od patiniranog bakra s pozlatom i sastoji se od dva identična lica međusobno spojena željeznom konstrukcijom koja je ujedno služila za pričvršćivanje na samom zvoniku.

Dimenzije grba su v 165 cm x š 135 cm x d 25 cm te predstavlja dvoglavog okrunjenog orla raširenih krila. U desnoj kandži drži zlatno žezlo, a u lijevoj zlatni mač kao simbole vladarske moći. Iznad se nalazi zlatna kruna s križem, a obje glave su pozlačene i okružene aureolom. Središnji dio grba

Grb prije restauracije

⁴ I to u zdanju koje je sagrađeno upravo za vojne svrhe, odnosno kao ured i stan zapovjednika 1. Ličke pukovnije.

⁵ Nav. dj.

zauzima okrunjeni štit pozlaćene sredine te je, najvjerojatnije, bio obojen u austrijskim bojama. Ispod grba se nalazi „rep“ koji je služio kao dio metalnog postolja, također u svrhu pričvršćivanja na zvonik (Dokić 2022: b.p.).⁶

Sam grb, kao i simbol orla, ima daleku povijest te se često koristio kroz razna razdoblja i različite kulture. Koliko je danas poznato, prvo korištenje dvoglavog orla dolazi sa cilindričnih pečata pronađenih u sumerskom gradu Lagašu, datiranih oko 2500. pr. Kr. (Phillips 2014: 15).⁷ Također ga koriste Hetiti, Perzijanci, Turci te kroz srednji vijek mnogi dijelovi muslimanskog svijeta. Kroz ovo dugo razdoblje vidljivo je da ne postoji kontinuitet niti konzistentnost korištenja dvoglavog orla kao simbola vlasti ili određene dinastije, stoga je najvjerojatnije on posuđivan iz folklor lokalnog stanovništva Anatolije i Bliskog istoka. Suprotno tome, na području današnje Europe, simbol dvoglavog orla nije bio poznat sve do 11. st. i pojave križarskih ratova, dok je korištenje jednoglavog orla bilo izrazito rašireno (Phillips 2014: 30).⁸ Najpoznatije i, vjerojatno najutjecajnije korištenje orla nalazimo u vrijeme Rimske Republike i kasnije Rimskog Carstva. Orao je kao jedan od simbola rimskog boga Jupitera⁹ bio službeni simbol države, Senata i vojske, a preobrazbom Republike u Carstvo, simbol orla je postao simbolom rimskih careva. Unatoč promjenama koje su kroz stoljeća postepeno zahvaćale Rim, što

Grb poslije restauracije

uključuje i prihvaćanje kršćanstva kao službene religije Carstva, stari simboli moći države se i nadalje zadržavaju. Čak ni opadanjem carske vlasti i propašću rimskih institucija u zapadnim provincijama, kontinuitet rimske države nije prekinut te će se carevi u Konstantinopolu koristiti tradicionalnim rimskim simbolima države, uz simbole nove religije (Phillips 2014: 18).¹⁰

Bitno je naglasiti da se kroz percepciju historiografije, a njezinim utjecajima i percepcija u općoj kulturi, Bizant smatrao i tretirao kao nasljednik Rima, kao nešto odvojeno, zasebno i drugačije. No njegovo se stanovništvo nije tako osjećalo jer su se oni uvijek smatrali Rimljanima. Novi Rim je zbog nastalih promjena, pomicanja glavnih urbanih, ekonomskih i kulturnih središta na istočni Mediteran

⁶ Dokić, Andrej. 2022. Izvješće o izvedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima na bakrenom grbu gospičke Katedrale. Arhiva MLG.

⁷ Nav. dj.

⁸ Nav. dj.

⁹ Rimska religija je u jednom trenutku preuzela panteon grčkih bogova, pa u Jupiteru prepoznajemo simbole grčkog Zeusa s orlom kao jednim od najprepoznatljivijih božanskih simbola/personifikacija.

¹⁰ Nav. dj.

očekivano baštini helenističke i azijske kulturne tradicije. Stoga se u bizantskoj umjetnosti počinje pojavljivati i dvoglavi orao. Zbog raširenosti mozaika u umjetnosti i fokusa na teselaciju¹¹, moguće je da se dvoglavi orao raširio kao ukrasni element zbog svoje simetričnosti. Naime, bizantski dvoglavi orao ima dvije glave na jednom vratu, dok je njegov kasniji zapadni rođak obično prikazan s dvije glave i dva vrata. Zbog tih osobina dvoglavi orao je bio umjetnički element koji se mogao prikazati frontalno i raširenih krila, ujedno zadržavajući simetriju. Povijest korištenja dvoglavog orla u Bizantu je teško pratiti i nije poznato u točno kakve svrhe se on koristio, niti je poznata njegova točna evolucija kao simbola. Kroz srednji vijek sam simbol se sve više povezuje s položajem i titulom cara, iako službeno nikad nije bio simbolom te institucije, niti je korišten kao dinastički simbol u heraldičkom smislu. Dobar primjer su kasnosrednjovjekovni prikaz carske bizantske obitelji iz djela *Corpus Dionysiicum* iz 14. st. na kojima je vidljivo da carski par ne koristi dvoglavog orla dok ga bliži članovi obitelji, uključujući i mlađe sinove te visoki dužnosnici koriste kao ukras na odjeći ili nakitu. Uglavnom se to odnosi na nositelje visokih titula poput Sebastokrator¹², Despot i Cezar te je moguće da je orao bio simbol tih titula. Tako se u djelu *Lincoln Typikon* (pravilnik samostana Bebaia Elpis u

Konstantinopolu iz 14. st.) nalazi prikaz sebastokratora Konstantina Paleologa koji ima dvoglavog orla na odjeći (Phillips 2014: 18-20).¹³

Situacija je donekle slična kod zapadnih careva, odnosno careva Svetog Rimskog Carstva koji su uz papinski blagoslov dodatno pokušavali legitimizirati svoj položaj korištenjem starih rimskih simbola moći. Tijekom razvijenog i kasnog srednjeg vijeka se uz jednoglavog orla pojavljuje i dvoglavi. Car Oton IV. koristi ga na novcu, a car Frederik II. na grbu (Phillips 2014: 33).¹⁴ U oba slučaja nije sigurno da je orao korišten kao simbol carske titule te se pretpostavlja da je njegovo korištenje inspirirano utjecajima Bizanta ili dolazi iz arapskog svijeta. Nakon Frederika II., njemački carevi ne koriste dvoglavog orla kao simbol sljedećih stotinu godina iako se on često povezuje s carskim položajem. U tom razdoblju, slobodni carski gradovi redovito u grb grada dodaju dvoglavog orla. Tek za vrijeme cara Karla IV. Luksemburškog (1316.-1378.) ponovno se pojavljuje kao službeni pečat njegovog sina i nasljednika Vaclava/Vjenceslava, kada mu je dodijeljena titula kralja Češke (Phillips 2014: 36).¹⁵ Iako Vaclav nasljeđuje svog oca kao kralj Njemačke i preuzima titulu kralja Rima, nikad nije stekao titulu cara. Uz to sukobi s plemstvom i polubratom Žigmundom, koji je tada bio hrvatsko-ugarski kralj, rezultiraju gubitkom skoro svih titula i položaja. Nakon Vaclavove smrti, Žigmund Luksemburški uspijeva sebi osigurati titulu cara te za službeni simbol bira dvoglavog orla. Njega na mjestu cara Svetog Rimskog Carstva nasljeđuje Fridrik III. i time carska kruna praktički ostaje u rukama kuće

¹¹ Teselacija je postupak postavljanja geometrijskih oblika u ravnini, bez preklapanja i praznina. Pojam dolazi od riječi „tessera“, lat. mala kamena kocka. Tesere su korištene u izradi mozaičkih slika koje ukrašavaju podove i zidove u rimskim zgradama. Izraz je postao specijaliziran i često se koristi za označavanje slika ili pločica, uglavnom u obliku životinja i drugih oblika života. http://www.csun.edu/~lmp99402/Math_Art/Tesselations/tesselations.html (pristupljeno 4. srpnja 2023.)

¹² Sebastokrator (grčki: σεβαστοκράτωρ) je bila visoka dvorska titula u kasnom Bizantskom Carstvu. Titulu je stvorio Aleksije I. Komnen (1081–1118), a bila je rezervirana za članove carske obitelji. <https://dictionary.sensagent.com/Sebastokrator/en-en/> (pristupljeno 4. srpnja 2023.)

¹³ Nav. dj.

¹⁴ Nav. dj.

¹⁵ Nav. dj.

Habsburg sve do ukidanja Carstva. Habsburgovci skupa s titulom cara preuzimaju i dvoglavog orla kao službeni simbol cara i države. Poslije Karla V. carska titula dolazi u ruke njegovog brata Ferdinanda I. i postepeno se razvija u simbol kuće Habsburg, osobito za vrijeme vladavine Marije Terezije i uspostavom kuće Habsburg-Lothringen.¹⁶ Simboli carske moći postaju toliko povezani s dinastijom Habsburg da je posljednji car Svetog Rimskog Carstva Franjo II., 1806. s njegovim ukidanjem uzeo ime Franjo I. i titulu cara Austrije te zadržao postojeće carske simbole moći (Phillips 2014: 52-54).¹⁷

Habsburški grb s vremenom postaje sve više kompleksan, ponajviše potrebom da se vizualno demonstriraju sve titule i zemlje spojene u carskoj kruni. Sam orao je okrunjen sa sve većim brojem kruna, a kroz 19. st. uz grbove Austrije, Lotaringije i stari habsburški grb koji su spojeni na torzu orla, uokolo orla pridodaju se štitovi s grbovima habsburških nasljednih zemalja (Phillips 2014: 54).¹⁸ Komplexnost izrade najviše određuje materijal i uloga samog grba, tako da su grbovi prikazani na zgradama ili spomenicima u pravilu nešto siromašniji. Službeno se koristio sve do pada Austro-Ugarske, a danas je i dalje grb obitelji Habsburg-Lothringen.

¹⁶ Pragmatičkom sankcijom 1713. njemačko-rimski car i ugarsko-hrvatski kralj Karlo VI. Omogućio je svojoj kćeri Mariji Tereziji da naslijedi Habsburške zemlje. Radi se o zakonu koji dozvoljava da habsburške titule naslijede ženske pripadnice dinastije, u ovom slučaju, njegove kćeri ili kćeri njegovog starijeg brata Josipa I. Podršku u svojim nastojanjima Karlo VI. je dobio od Hrvatskog sabora koji je godinu dana ranije donio Hrvatsku pragmatičku sankciju kojom je habsburškoj ženskoj lozi omogućio nasljeđivanje hrvatske krunice. Iako je Karlo VI. proveo većinu svoje vladavine pokušavajući dobiti priznanje ostalih europskih država njegova nasljednica je svejedno morala ratovati za svoje krunice u ratu za Austrijsko nasljeđe 1740. – 1748.

¹⁷ Nav. dj.

¹⁸ Nav. dj.

Habsburški grb 1867. – 1915.

Originalno simboličko značenje dvoglavog orla danas je potpuna nepoznanica i većina teza je temeljena na pretpostavkama. Svaka kultura koja ga je koristila, pridodavala je svoju interpretaciju. No ipak je najočitija poveznica s dvoglavim rimskim bogom Janom, božanstvom vremena, početaka, tranzicija... Uz to, orao može predstavljati vlast nad Istokom i Zapadom ili vlast nad svjetovnim i duhovnim svijetom, što su teze koje se popularno pridodaju bizantskom korištenju ovog simbola (Phillips 2014: 54).¹⁹

Za vrijeme Austro-Ugarske, dualnost orla se pokazala sretnom okolnošću jer su dvije glave mogle predstavljati i samu dualnu Monarhiju. No značenje

¹⁹ Nav. dj.

Pogled na zvonik Katedrale s dopisnice iz 1903.

iza simbola nije toliko bitno koliko njegova vizualna upečatljivost koja se postiže stapanjem, oku ugodne simetrije i neobične pojave dvoglave životinje.

Grb se na zvoniku nalazio gotovo 150 godina te je nadživio i državu koja je izgradila crkvu i koju je simbolizirao. Poslije Prvog svjetskog rata i stvaranjem Države Srba, Hrvata i Slovenaca bio je izvor netrpeljivosti te je u barem jednom incidentu na njega pucano iz vatrenog oružja. Danas na njemu ima deset prostrijelnih rupa koje svjedoče o nekađšnjim burnim vremenima. Sa zvonika je, pod nesretnim okolnostima, pao 1924. i oštetio dio krova i fasade. O tim događajima najbolje svjedoči, pomalo zluradi članak pod naslovom „Hoće Bog, ako ne će ljudi!“ iz novina Narodno Jedinstvo:

„Vrijeme gradi niz kotare kule. Vrijeme gradi vrijeme razgradjuje veli narodna pjesma i pogadja. Evo koliko se godina krilio nad Likom onaj crni austrijski

orao sa rimokatoličke srkve u Gospiću pa dodje i njemu vrijeme da sleti sa svoje visine. Sudjen je bio na propast još ishodom rata, ali eto, ne dadoše neki njegovi simpatizeri da se skinu ta austrijska sramota. I zavadiše se grdo ljudi oko toga orla i omraziše se medju se. Sve, jednima mrsko i pogledati na nj od sramote što se još 4 godine po oslobođenu krili nad Likom; a drugima milo što ga vide, milo i žalovito, jer ih je on podsjećao na vremena pokojne Austrije kad bijaše njihovo carstvo. Za to su i govorili: skupo bi stalo da se skida orao; neka on ostane na svom mjestu kao historijska uspomena. Lani upravo negdje u ova doba, 23. aprila dogodila se, međjutim, orlu prva nepritika. Upravo u nedjelju za vrijeme bogoslužjenja udario je grom u njega i u i crkvu i zapalio se crkveni toranj. Požar je teškom mukom ugašen, orao se nakrivio, ali ga još ne skidoše, opet do Božje... Ove godine, neki dan, u subotu 21. o. mj., dunuo vjetar s juga i poljuljao grdno orla. Nagnuo se orao da poleti na sjever k republici i još dolje u Austriju, ali vjetar ga sa svim prevali i pade orao na zemlju, crkva ostade unakažana, sa izvaljenom

jabukom, odlomljenim vrškom tornja, raspucanim tornjem i sa oštećenim krovom. Orao je spremljen u crkvi. Napravljen je od lima, dvostruk i pozlaćen. Visok je 1'60 m. a širok 1'30 m. Iznutra je šupalj, kako je bio nataknut na šipku, na kojoj se okretao prema vjetru. Na desetak mjesta isprobijan je kuršumima. Vele da su to tragovi još od bitke između Austrijanaca i Francuza koja se bila kod Bilaja prije više od 100 godina! Drugi opet vele drugo: da je na orla pucano nedavno i odnekud bliže od Bilaja. Najviše tragova od kuršuma ima sa strane na jednom krilu, a dva su narucito velika traga na sred orla. Taj spomenik našeg robovanja pod Austrijom treba poslati u Narodni Muzej. Na crkvi će valjda ipak sada zasjati, a s njime i smisao krsta, bratska ljubav, koje podanici orlovi nijesu nažalost dosada pokazivali onako kako bi trebalo.”²⁰

Nakon nesretnog pada te 1924., grb je vjerojatno ponovno postavljen na zvonik jer je u osvit Drugog svjetskog rata, prema gradskim kuloarskim pričama i sjećanjima suvremenika, opet pucano na „omraženi“ grb.²¹

Kako je crkva oštećena u Drugom svjetskom ratu, „dvo glavom orlu sa zvonika“ se zagubio trag. Sve do 2017. kada ga je na svjetlo dana iznio tadašnji gospićki župnik Mario Vazgeč i Nikola Grgurić *Sokol* te je predan Muzeju. S obzirom na loše stanje, grb je bilo nužno restaurirati i konzervirati, za što su osigurana sredstva Ministarstva kulture i medija RH te je nakon provedenog zahvata²² 2022. vraćen u

Grb u Lapidariju MLG

izvorno stanje, uz ostavljene prostrijele kao svjedok jednog vremena. Postavljen je u Lapidariju Muzeja kao dio Stalnog postava.

Grb svjedoči o utjecaju dinastije Habsburg na europsku povijest i naslijeđe koje su ostavili. Njegova priča nije samo priča hrvatske regije ili ličkog grada nego priča jednog carstva, dinastije koja je na kraju, i uz pomoć male Like i malog grada, oblikovala svijet u kojem živimo. Nebrojena mnoštva su živjela ispod orla, vjerovala u njega, ratovala za njega i umirala za njega. Strahovala pod njim jer su ga nekad nazivali *tamnicom naroda*. Bio je simbol svijeta u kojem su živjeli, predstavljao je sustav oko kojeg su gradili svoje živote. Iako su njihove priče uvelike zaboravljene u prostranstvima vremena, crni orao s Katedrale svoju priču još uvijek čuva i uz malo mašte će vam je rado ispričati.

I. K.

²⁰ Narodno Jedinstvo. Br. 42-43. 1924.

²¹ Navodno je jedan od onih koji su pucali bio sin velikog divoseljačkog posjednika Maksimovića.

²² Restauraciju je izvršila tvrtka Dok-Art iz Zagreba.

Franjo Mayerhoffer *Bracan* – istaknuti građanin gospićke prošlosti

Osim u vojnom smislu, uvođenje pukovnijskog sustava u Vojnu krajinu sredinom 18. st., imalo je nakanu sređivanja ondašnjih zaostalih gospodarskih i socijalnih prilika. Očekivalo se da će navedenu problematiku lokalnog stanovništva, unutar svake ustrojene cjeline, riješiti naseljavanje većeg broja trgovaca koji su trebali ponuditi raznorazne komercijalne artikle i prehrambene proizvode te obrtnika koji će izrađivati nužne alate i predmete. Osnovna pogodnost koju su uživali i jedni i drugi, ogledala se u oslobođenju od vojne obveze, a dodatna olakšica proizlazila je iz vrste zanimanja. Naime, obrti su sukladno ondašnjim potrebama bili podijeljeni u prvu i drugu skupinu, a u širem popisu neophodnih zanimanja, bilo je stolarsko, stoga je nužno to istaknuti jer je povod dolasku obitelji Mayerhoffer. Među brojnim doseljenicima koji su u najvećoj mjeri pristigli s područja današnje Austrije, u Gospiću se nastanio stolar Johannes Mayerhoffer. U crkvenom *Stališu duša*¹ zabilježeno je da mu je supruga Antonia r. Katalinić bila rođena Senjkinja pa je za pretpostaviti kako je Johannes pristigao preko Senja, gdje su se vjenčali, a zatim doselili u Gospić.

¹ *Stališ dušah župe Gospić god. 1868*. Navedeni izvor pregledavao sam 12. rujna 2017. u uredu pok. biskupa u miru dr. sc. Mile Bogovića, smještenog unutar Biskupijske knjižnice u Gospiću.

Analizom katastarskih planova Gospića i pripadajućih popisnih listova s početka 1870-ih, Mayerhofferi su u mjestu živjeli na dvije adrese, a radilo se o obiteljima sinova spomenutih Johannes i Antonie, starijem Ivanu te tri godine mlađem Juraju.² Izučavanjem obiteljskog stabla vidljivo je da su obje grane obitelji imale pretežito ženske potomke koje su sklopile brakove izvan Gospića. Uz četiri kćeri, Ivan je imao sina Stjepana (Čuljat 2020: 125)³, poznatu vojnu osobu, koji je sukladno svome pozivu zarana napustio rodno mjesto pa se s vremenom Ivanova loza u potpunosti ugasila.⁴ S druge strane, Jurajevo domaćinstvo preživjelo je zahvaljujući njegovom sinu Antonu koji je izučio kotlarski zanat te u bračnoj vezi s Antonijom r. Miletić, zasnovao obitelj i zadržao se na obiteljskom posjedu.⁵ Zanimljivo je

² *Hrvatski državni sabor 1848.*, knjiga 2., str. 634. Ivan se spominje kao (...) *drvodjelski majstor, izbornik štapskog mjesta Gospić* (...), a zahvaljujući tisku (Narodne novine br. 181 od 18. kolovoza 1864., str. 3.) saznajemo da je sredinom 1860-ih bio i načelnikom mjesta. Zamjetno je kako se kod druge generacije doseljenika koriste lokalni, hrvatski oblici imena, ali i različite inačice prezimena *Maierhofer, Mayerhoffer, Majerhoffer, Majerhofer* (op.a.)

³ Čuljat, Marko. 2020. *Likapedija*. Lika@press NIO. Gospić.

⁴ Uz spomenutog Stjepana, od Ivanovih potomaka kao značajne osobe valja istaknuti najstariju kćer Paulinu ud. Vrbanić, koja je majka pravnik Frana Vrbanića te baka poznatog liječnika Lea Vrbanića i Ivanovu unuku Valeriju Mayerhoffer, učiteljicu i profesoricu glasovira.

⁵ Kuća s gospodarskom zgradom Mayerhofferovih nalazila se na tadašnjoj adresi Gospić 45, u današnjoj ulici Frana Kurelca i do križanja s ulicom Senjskih žrtava. Na ovoj lokaciji danas je stambena zgrada iza ljekarne „Pablo“ i gospodarska zgrada pok. Mile Tomljenovića, zvanog *Pilićar*.

Dio sajmišta s novozasađenim drvodrom i kuća Mayerhoffer – fotografija nastala oko 1911. (iz ostavštine pok. Rajka Bate Polića, ustupljena 15. siječnja 2018.)

spomenuti kako je obje svoje kćeri, Anton udao za dva brata u gospićku uglednu obitelj Šimić. Stariju Rozaliju, zvanu Roža, na početak Jasikovačke ulice za učitelja Stjepana, a mlađu Mariju, poznatu pod nadimkom Marička, u Žabičku ulicu za Pavla Šimića.⁶ Uz njih, imao je i sina Franju rođenog 1868. koji nije išao očevim stopama kotlara, već je još kao mladić otpočeo posao s otkupom kože.

⁶ Šimić, Pavao Pajo (Gospić, 1857. – Gospić, 1928.); potpukovnik, zapovjednik gospićke vojarne. Vrativši se iz službe iz Beča, doveo je zaručnicu, barunicu Susanu Czeckinkar koja je, nažalost, ubrzo umrla te je oženio spomenutu *Maričku* (Izvor: kazivanje Marije (Maje) Rukavina r. Šimić, unuke Franjine sestre Marije (Maričke) tijekom razgovora vođenog 27. rujna 2022. Velika zahvala gđi Maji na ustupljenim obiteljskim fotografijama Mayerhofferovih).

Zahvaljujući svojoj trgovačkoj sposobnosti, a zasigurno potpomagnut očevim kapitalom, Franjo se postepeno uzdizao na ljestvici istaknutih Gospićana. Vjenčao se 1892. s Marijom Obradović, djevojkom iz činovničke obitelji kr. akcesiste⁷, Dmitra Obradovića. S obzirom na to da su se brakovi u ono vrijeme sklapali prema društvenom statusu, evidentno je da su Mayerhofferi i u tom pogledu nastojali biti dio gospićkog istaknutog građanstva. Nedugo po vjenčanju, Marija i Franjo dobili su sina Antona koji je preminuo vrlo rano, dok su kroz sljedećih osam godina dobili još dva sina i tri kćeri. Uz posao,

⁷ Niži činovnik u upravnoj službi (isto i početnik ili pripravnik).

Franjo je od mladosti bio i društveno aktivan pa je zabilježeno da je već 1889. aktivni član Sokolskog društva, a također je bio i jedan od utemeljitelja članova odbora *Hrvatskog pjevačkog društva Hrvat* (Brlić 2017: 202-213)⁸. Istaknut položaj u društvu zarana mu je u gospičkom okruženju donio nadimak *Bracan*.

U nadolazećim godinama Franjo će se posebno izdvojiti zahvaljujući pogodnostima „*Zakona ob uređenju občina i trgovišta*“ iz 1877. Njime je bilo određeno da se pravo ubiranja potrošarina prepušta jedinici lokalne uprave što je ovdje bila tadašnja *Občina Gospić*, a općinska vlast je odlučivala hoće li sama ubirati prihode ili ih ustupiti nekome drugome.⁹

U nizu raznoraznih potrošarina koje su se davale u zakup, za prihode općinske blagajne najznačajnije su bile one na piće, što su ih plaćali trgovci, gostioničari, svratištari, pivari i rakijaši kojih je Gospić onog vremena bio prepun. U drugoj polovici 1890-ih upravo je Franjo krenuo u spomenute zakupe što će ga kroz kratko vrijeme ustoličiti kao zakupnika s najširim obimom zakupnina i u nekoliko godina donijeti mu značajna financijska sredstva. Osim zakupnina na području Gospića, poznato je i da je neko vrijeme bio zakupnik pošte u Lovincu. Također, već od 1902. postao je članom uprave i dioničarem najznačajnijeg ličkog novčanog zavoda *Prve ličke štedionice* čime je ušao u uski, zatvoreni krug vrlo bogatih Gospićana. Uvidjevši među Ličanima prekomjerno konzumiranje alkohola, otvorio je veletrgovinu žestokih pića, a i

dotadašnji posao s otkupom kože je podigao na znatno viši nivo, također veletrgovački. Svoj utjecaj 1907. širi i izvan Gospića te s nekolicinom prijatelja osniva štedionicu u Metku. Vizualni pokazatelj uspješnog poslovanja, ali i bogatstva, bila je gradnja stambeno-poslovne katnice u središtu grada 1909./1910. na tadašnjem *Marktplatzu*.¹⁰

Inicijali i godina gradnje na pročelju iznad balkona (foto: Vladimir Šulentić)

Preseljenjem stočne tržnice na lokaciju današnje gradske, Bracan je i na novoj lokaciji razgranao svoju djelatnost tako da je podigao nadstrešnice i torove za potrebe trgovanja stokom. Uz to, kupovao je i velike komade obradivih površina zemlje, oranice u predjelima Derale i Budžak na kojima je izgradio drveno spremište za sijeno.¹¹

Pred Veliki rat, u velebitskom selu Jadovno, glavnom izvorištu ogrjevnog drveta gospičke okolice,

⁸ Brlić, Ivan. 2017. *Lička i senjska građanska društva*. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb.

⁹ *Hrvat* br. 6., od 29. ožujka 1901. 2.

¹⁰ Njem. *Marktplatz tržnica*. U ovom slučaju gospičko sajmište na kojem se trgovalo više od dva stoljeća, a radi se o lokaciji današnjeg Trga Stjepana Radića. U spomenutoj zgradi poznatoj pod nazivom *Mayerfofferica* ili *Bracanova kuća* danas je u prizemlju smješten Komunalni odjel Grada Gospića, a na katu podružnice Instituta Ivo Pilar i Matice hrvatske. Na pročelju, iznad balkona sačuvana je godina gradnje (1910.) s inicijalima F.M. (Franjo Mayerhoffer).

¹¹ Na jednoj od najvećih Bracanovih oranica krajem 1960-ih započela je gradnja današnje osnovne škole.

ali i drvne mase za gradnju, zajedno s najjačim gospićkim građevinskim poduzetnikom Pavelićem¹², podigao je parnu pilanu. Nekako u isto vrijeme, Franjo je dodatno ulagao i u svoj posao s alkoholnim pićima te je ostvario partnerstvo s došljakom češkog porijekla, veletrgovcem i stručnjakom za pivarstvo, Vilhelmom Haasom. Za proizvodne i skladišne potrebe, Franjo je 1916./1917. na zemljištu otkupljenom od *Prve ličke štedionice*, podigao novu poslovnu zgradu u Kaniškoj ulici u kojoj je Haas godinama vodio trgovinu pićem, pretežito pivom.¹³

U obiteljskom životu, Franjina najstarija kćer Jelka udala se 1913. za mladog časnika Pichlera¹⁴ koji je službovao u gospićkoj domobranskoj vojarni. Sljedeće godine dobili su sina Antuna, prvog Bracanovog unuka, a tijekom ratnih godina i drugog, Vladimira, kasnije prozvanog Braco. Nedugo po završetku rata, i mlađa kćer Anka 1920. sklapa brak s Vladimirom Cvijanovićem, kapetanom jugoslavenske vojske te sukladno njegovom pozivu, odnosno premještaju,

odlaze živjeti izvan Gospića.¹⁵ Poput oba zeta, i Bracanov sin Franjo¹⁶ odlučuje se za vojni poziv pa se 1919. aktivno uključuje u vojsku. Nema zabilježenih detalja iz njegovog života, osim što se zna da nije bio oženjen i da se razbolio od tuberkuloze nakon čega je preminuo 1925. te je sahranjen u obiteljskoj grobnici na gospićkom groblju.

Pilana na Jadovnom – fotografija nastala između dva svjetska rata¹⁷

Nakon Velikog rata, nova država SHS donijela je mnoge promjene u živote Gospićana. Od njenih samih početaka sve prisutnija je *politika* i utjecaj režima. Među stanovništvom dolazi do polarizacije, ne samo u političkom već i u etničkom smislu.

¹² Pavelić, Nikola (Gospić, 1867. – Gospić, 1914.); sin i poslovni partner oca Lovre s kojim je izgradio brojne poznate zgrade u Gospiću i okolici, predsjednik uprave *Prve ličke štedionice*, suvlasnik *Parobrodarskog društva* u Senju, vlasnik ciglane, pilane, mlina. U društvenom radu djelovao kao predsjednik Vatrogasnog i Sokolskog društva.

¹³ Spomenuta poslovna zgrada prizemnica nalazi se na adresi Kaniška 29, a zbog svoje funkcije nakon Drugog svjetskog rata, među Gospićanima je poznata kao „mljekara“ u vlasništvu PPK Velebit. Nekadašnji izvorni izgled izgubila je uslijed preuređenja prije petnaestak godina.

¹⁴ Pichler, Anton (Osijek, 1890. – ?, 1945.); kraljevski domobranski natporučnik. Između dva rata jedan od članova upravnog odbora *Hrvatskog sokola*, prvi predsjednik društva podružnice *Napredak*, 1926. Od sredine 1930-ih zapovjednik vatrogasaca, predsjednik čitaonice *Lička vila*, član uprave planinarskog društva, član odbora podružnice *Matice hrvatske*, osnivač filatelističkog kluba, osnivač stolnoteniskog kluba i dr. Uspostavom NDH aktivirao se u domobranstvu i postao zapovjednikom mjesta, kasnije zapovjednik pješacke bojne. Sa sinom Vladimirom nestao u ratnom vihoru 1945.

¹⁵ Cvijanović je izgradio zavidnu vojnu karijeru, stekao najviše časničke činove. Najveći dio obiteljskog života Vladimir i Anka proveli su u Beogradu. Imali su kćeri Vlatku i Mirenu. (op.a.)

¹⁶ Istoimeni Bracanov sin, zbog raspoznavanja od oca prozvan Franjo mlađi (Gospić, 1893. – Gospić, 1925.).

¹⁷ Izvor: Šekarić, Bogdan. 2019. *Fotografije dr. Radivoja Simonovića, knjiga druga – Velebit*. Muzej Vojvodine. Novi Sad.

Na općinskim izborima 1920., istaknuti hrvatski građani stvaraju jedinstvenu listu kojoj je na čelu upravo Franjo Mayerhoffer. Na društvenom polju, prijatelna društva se raspadaju, osnivaju se nova, s jedne strane s hrvatskim, a s druge, srpskim predznakom. Tako se 1922. osniva i nogometni klub „Građanski“ u kojem Franjo postaje potpredsjednik. Iste godine, unutar Bracanove obitelji, odvija se velika drama vezana za njegovog sina Ljubomira (zvanog Ljubo), koji je bio među okrivljenima za sudjelovanje u ubojstvu Crevara, učenika gospičke preparandije. Nakon održanog suđenja u Zagrebu, Ljubo je oslobođen svih optužbi.¹⁸

Detalj fotografije iz 1929. – lijevo od vatrogasnog barjaka predsjednik Franjo Bracan, a desno zapovjednik Josip Kolaković¹⁹

Nikako se ne smije izostaviti Bracanov veliki humanitarni, odnosno donatorski doprinos na području Gospića, a u prvom redu se odnosi na potpomaganje siromašnih učenika što potvrđuju godišnji *Izvještaji Kr. velike gimnazije u Gospiću*. Osim djece, značajno je pomagao i gradnju javnih objekata gdje treba istaknuti njegov angažman kod nabave novih crkvenih zvona 1925./1926. za župnu crkvu. Župljani su više od godine dana skupljali prinose za spomenuta zvona, a Bracan je samostalno financirao nabavu, po veličini, drugog zvona.²⁰ Zabilježeno je i da je u drugoj polovici 1930-ih, zajedno sa zetom Pichlerom darovao novčani iznos u visini od 2.000 dinara za gradnju doma kralja Aleksandra²¹ kao i pomoć kod gradnje *Hrvatskog katoličkog doma*.²²

Kako je spomenuto, među većinskim dioničarima *Prve ličke štedionice* bio je i Bracan, čiji je poslovni uspjeh kroz puna tri desetljeća bio usko vezan s ovim novčanim zavodom. Kada je došlo do stečaja štedionice 1930., upravo je Franjo s još tri člana bio među prozvanima za malverzacije, a situacija je imala političku konotaciju jer su Bracan i ostali bili članovi HSS-a. Uslijed poodmakle dobi te narušenog zdravlja, Franjo se od sredine 1930-ih povukao iz javnog života i ustupio mjesto novim generacijama. Na društvenom planu, nakon više od 50 godina članstva i 23 godine na mjestu predsjednika u Vatrogasnom društvu, 1937. zahvalio se i svoje mjesto prepustio zetu Pichleru. Od posljedica

¹⁸ *Lički Hrvat* br. 26., od 2. rujna 1922., str. 3. O slučaju su naširoko, mjesecima pisale tadašnje lokalne novine *Lički Hrvat* i *Narodno jedinstvo*, svake kroz prizmu svojih politika odnosno sukladno promišljanju svojih pokretača, hrvatske odnosno srpske zajednice u Gospiću.

¹⁹ Izvor: Digitalni repozitorij Instituta za etnologiju i folkloristiku.

²⁰ Spomenica župe Gospić.

²¹ Spomen dom kralja Aleksandra I Ujedinitelja u Gospiću; Gospić, 1939., str. 27. Radi se o zgradi današnjeg Pučkog otvorenog učilišta. (op.a.)

²² Navedena zgrada nalazi se uz kapelicu sv. Ivana Nepomuka; podignuta je neposredno pred Drugi svjetski rat, a useljena tijekom rata. Danas su u njoj stambeni prostori za svećenike koji služe u gospičkoj župi.

bolesti bubrega, preminuo je u Gospiću 25. listopada 1942. u starosti od 74 godine. Po završetku Drugog svjetskog rata prostori u prizemlju kuće su nacionalizirani u korist ugostiteljskog objekta, dok je velikim skladišnim prostorom u dvorištu, raspolagao PPK „Velebit“. Od nekada mnogobrojne obitelji, u velebnoj kući na Sajmištu, ostale su samo supruga Marija i najmlađa, neudana kćer

Franjo Mayerhoffer Bracan – fotografija nastala pred Drugi svjetski rat²³

Marijana.²⁴ Dogovorom među nasljednicima, imovina je sedamdesetih godina prošlog stoljeća prodana tadašnjoj općinskoj upravi u čijem je vlasništvu i danas.

Marija i Marijana (majka i kćer) – fotografija nastala na balkonu obiteljske kuće 1960-ih²⁵

V. Š.

²³ Izvor: Iz obiteljskog albuma Marije Maje Rukavina r. Šimić

²⁴ Marija je doživjela duboku starost od 96 godina, dok je kćer Marijana preminula 1974. Obje su sahranjene na gradskom groblju sv. Marije Magdalene u obiteljskoj grobnici.

²⁵ Izvor: Iz obiteljskog albuma Marije Maje Rukavina r. Šimić.

Podmornica

iz središta grada

Posljednji radovi na *Podmornici III.*, 2003.
(foto: Marko Čuljat)

Malo tko a da nije spoznao da je podmornica vrsta broda, učinkovite sposobnosti i različite namjene, koja žustro plovi po površini plavog mora i dopire ispod nje, osvajajući tajne morskih dubina. Njezina moć nezadrživo je rasla iz dana u dan, od vremena kada se pojavila¹ do današnjih strahovitih razmjera. A jeste li znali da postoji podmornica koja mirno „plovi kopnom“, uronjena u plavu oazu neba? E pa, baš jedna takva: koja je izronila na površinu tla, stoji uspravno na suhom vezu, okrenuta prema nebu i još uvijek istrajava pod njegovim otvorenim svodom. Drukčija, posebna, neobična, pa i zanimljiva... sve su to epiteti za podmornicu koja se nalazi u središtu grada, na zauvijek zatečenom tlu atrija Muzeja Like Gospić. Da je tome tako, govori i njena sudbina postanka.

Postanak² podmornice, zapravo kamene skulpture, koju je njen stvaratelj Petar Dolić izradio

¹ Začetke podmornice nalazimo u Engleskoj od 1578. kada je William Bourne objavio svoj prvi nacrt (dizajn) plovne podmornice, a prva suvremena podmornica *Holland* (američke mornarice) pojavila se 1900. i smatrana je pretečom mornaričke inovacije prve polovice 20. stoljeća. *Podmornica* – *Wikipedia*. <https://bs.wikipedia.org/wiki/Podmornica> (pristupljeno 8. ožujka 2023.).

² Za potrebe izrade skulpture otkupljen je kamen (na temelju Odluke Upravnog vijeća Muzeja Like Gospić, Broj: 60/1-03., od 11. kolovoza 2003.) tipa Valtura unito, bijeli vapnenac turonske starosti s područja istoimenog istarskog kamenoloma Valtura. Izvedbeni rad (obrađa materijala i postavljanje skulpture) autorov je dar Muzeju. Nastala *Podmornica III.*, opsežnih dimenzija (vis. 230 cm, šir. 95 cm, deb. 35 cm), sastavni je dio fundusa Likovne zbirke, upisana u galerijsku Inventarnu knjigu pod inv. br. G-699.

2003. i jednostavno nazvao *Podmornica III.*³ (po istoimenom ciklusu), bolje će se razumjeti ako spomenemo da posebno svjedoči o eksperimentalnom duhu autora – kreativne igre i kiparskog maštanja. Da se upustio u ovu igru istraživanja određene likovne problematike, kao i razrješavanje oblikovnog problema, ništa neobično, tim više što ga odavno poznajem kao takvog – spremnog za sve vrste izazova. A poznajem ga dugo, veoma dugo, čitav jedan mali vijek. Iako je „naš Pere“ (nadimka od milja iz obitelji) korijenima iz Bosne i Hercegovine, rođen u Travniku (1975.), zapravo je od godinu dana starosti, 1976. stigao s roditeljima⁴ u Gospić gdje je završio osnovnu i srednju školu. Već u ranom djetinjstvu počeo je otkrivati svoj jedinstveni dar i ljubav prema oblikovanju drveta: „(...) kao dječak zalazi u velebitske šume pomažući ocu i usput zarobljava komad prirode koji „udiljan kebon“ prelazi u poslušno oruđe (...)“ (Bunčić 2003: 5).⁵ Kako je pohađao srednju Strukovnu školu, smjer promet (i nastavio dalje putovati i ploviti u mislima kroz svoj svijet umjetnosti), tako je ostvaren, preko nastave i predmeta Likovne kulture⁶ koji sam predavala, naš prvi kontakt, uspostavljena daljnja komunikacija i nastavljeno poznanstvo s njim. Sjećam se kada je, već tada, u tinejdžerskoj dobi, s osamnaest godina,

³ Njegova *Podmornica* iz 2001. (koja ne sliči muzejskoj) također pripada ciklusu *Podmornice*, a nalazi se na javnom prostoru, u parku Zagrebačkog velesajma.

⁴ Otac Filip, bavio se poslovima šumskog radnika na Velebitu, a majka Marija rođena Podnar iz Kutereva, sela tradicijske izrade predmeta od drva (poznata je lička tamburica dangubica – kuterevka), vodila je kućanstvo i brinula se o djeci – Petru i starijem sinu Nikoli.

⁵ Bunčić, Vesna. 2003. *XXXVIII. Lički likovni anale: Oživljavanje prošlog – snagom današnjeg*. Muzej Like Gospić. Gospić.

⁶ Kao vanjska suradnica, autorica teksta je predavala dvije školske godine, 1992./93. i 1993./94., osim likovne, i glazbenu umjetnost u Gimnaziji Gospić i Strukovnoj školi Gospić. Lemić, Ana. 2012. *Gimnazija Gospić 1860. – 2010*. Državni arhiv u Gospiću. Gospić. 397,402.

ostvario svoje umjetničke snove i pojavio se svojom prvom⁷ izložbom (1993.) u Muzeju Like Gospić, naslovljenom *Blage ruke*, iz čije simbolike ubrzo izrastaju njegove „zlatne ruke“ koje su ga odvele u Zagreb (1994.) na Akademiju likovnih umjetnosti. Tu je diplomirao kiparstvo 1999., u klasi prof. Šime Vulasa, a kao izbornu nastavu pohađao je kolegij Medaljarstvo i mala plastika, u klasi prof. Damira Mataušića. Do dandanas ostao je živjeti i raditi kao samostalni umjetnik u Zagrebu.

Eto, po prirodi miran i razlozan, stamen, Dolić je isto tako mirno, bez bučnih *talambasa*, ušao u našu umjetnost i odmah pronašao (čudnog li iznenađenja) svoje i za sebe, određeno mjesto. U njemu ima (pored veselog duha i zaraznog osmijeha) ponekad nečeg hirovitog, podsmješljivog, nečeg gotovo izazovnog po odsustvu one smjerne, svečane ozbiljnosti kojom se, prema ukorijenjenom (pred) uvjerenanju, umjetnost danas obraća postojećem. Prešao je tridesetogodišnji put umjetnika i dospio s druge strane granice mladosti (koju postavljaju povjesničari umjetnosti radi lakoće rada) kojoj pripadaju sredovječni akteri. Dakle, Dolićev uzrast odgovara već sredovječnim, istina mlađe sredovječnim umjetnicima čiji bi pak umjetnički portret trebao biti vidljiv u aktivnosti mladog duha. Poziv umjetnika shvatio je kao jedini pravi način iskazivanja svog neprikosnovenog individualizma. Umjetnost je za njega stvarno čin življenja u slobodi individualnog izbora i on to pokazuje ne samo

⁷ Nakon što se izložba održala u Gospiću 28. svibnja, u povodu Dana državnosti, dospjela je ubrzo (14. kolovoza) do Senja. Bila je postavljena u Gradskom muzeju Senj, „(...) a svoj stručni osvrt o izloženim djelima dala je prof. Vesna Bunčić iz Gospića, koja je ujedno i otvorila ovu drugu po redu izložbu Petra Dolića.“ Raguž, Mirko. 1993. Izložba skulptura Petra Dolića. *Vila Velebita*, Broj 13.

svojim radom, nego svojim ponašanjem i načinom ophođenja. Dosad je izlagao na sedamdesetak samostalnih i mnogim skupnim izložbama. Autor je brojnih skulptura, medalja, reljefa, sliko-reljefa i javnih plastika.⁸ Djela su to, izrađena u različitim materijalima, u nizu raznolikih tema i ciklusa, koja su me mnogo puta ugodno iznenadila, a nikada razočarala. Prepoznat je kao umjetnik koji je svjesno pokušao novim plastičnim zahtjevima našoj skulpturi otvoriti nove vidike ka suvremenosti pa je zato, za takvo umijeće dobio brojne nagrade (ne zaboravljajući nikada onu prvu – Rektorovu nagradu Sveučilišta u Zagrebu).

Možemo nastaviti govoriti o postupnim mijenama ili o jedinstvu svih njegovih ranijih i novih, sadašnjih kiparskih zapisa, ali moramo se ponovno vratiti na početak – rast djela koje se postepeno, iz dana u dan stvaralo, tu, nadomak mojih očiju.

⁸ Ovdje su kronološki navedeni samo oni radovi koje je Dolić ostavio u naslijeđe Gospiću (gradu svoga djetinjstva, odrastanja i mladosti) i okolici: **1999.** Gospić, Trg Alojzija Stepinca, asistiranje akademskom kiparu Kruni Bošnjaku kod izrade Spomenika hrvatskim braniteljima i civilnim žrtvama Domovinskog rata; **2000.** Gospić, Budački most, kolonija „Tragom predaka“ – skulptura *Velebit* (dar Gospičko-senjskoj biskupiji); Perušić, Spomenik palim hrvatskim braniteljima Općine Perušić (prva nagrada za izvedbeni rad); **2003.** Široka Kula, *Portal hrvatske povijesti* (skulptura u prostoru); **2004.** Sv. Rok, Spomenik hrvatskim braniteljima (skulptura u prostoru); Gospić, Muzej Like Gospić, ploča u obliku kapitela jonskog stupa s imenom Ustanove (autorov dar); **2006.** Kosinj, Sjeverni Velebit, medalja stajaćica; Žitnik, Portret dr. Ante Starčevića (poprsje); **2008.** Gospić, Park Kolakovac, skulptura *List na vjetru*; **2009.** Gospić, Portret Nikole Tesle (reljef – svjetleći objekt) u atriju Veleučilišta „Nikola Tesla“; **2010.** Gospić, Dekanski lanac za Veleučilište „Nikola Tesla“; Gospić, Park Kolakovac, Portret pape Ivana Pavla II. (poprsje); Gospić, Portret dr. Jure Turića (poprsje) u parku Osnovne škole dr. Jure Turića; **2011.** Gospić, Trg Alojzija Stepinca, Portret dr. Franje Tuđmana (poprsje); **2016.** Lovinac, Park skulptura „Cvituša“, skulptura *Ovan*; **2017.** Gospić, Rizvanuša, spomenik *Velebitskim junacima*; Gospić, pokraj Pučkog otvorenog učilišta „Dr. Ante Starčević“, reljef spomenika *Lički jezikoslovci* (u suradnji s arhitektom Antom Pađenom); **2022.** plaketa *Velebitska degenija* za javna priznanja Ličko-senjske županije; **2023.** skulpture za nagrade Glazbenog festivala „Lika Fest“ Ličko-senjske županije.

Mladi Dolić s panjom u šumi, 1993. (foto: Marko Čuljat)

Naravno, riječ je o podmornici. Možda je njegova osnovna pobuda i osjećanje, dok je tu skulpturu uobličavao, vezana za podmornicu *Nautilus* kapetana Nema, budeći tako i sjećanja na davne dječje maštarije. To ga viđenje, kao i samo polazište elementarne forme, požuruje u jednu neizvjesnu pustolovinu otkrivanja novih organizama i novih svjetova. On se tu, naime, iskazuje u jednom novom liku suvremenog skulptora, u liku – ako se tako može reći – skulptora-naratora koji pripovijeda o nečemu što se nekada dogodilo u svijetu znanstvene fantastike, a što je on ipak u stanju rekonstruirati/konstruirati i maštovito predočiti na temelju nekog neobičnog, čudnog i začudnog predmeta (Vern 1962: 34, 36).⁹

⁹ Da *Nautilus* izgleda kao pravo čudo tehnike, potkrepljuju ove rečenice: „(...) podmornica ima oblik cigare. Dužina joj je sedamdeset metara. „Nautilus“ je oklopljen spoljnom i unutrašnjom pregradom, koje su spojene gvozdenim polugama u obliku slova T, (...) Oklopi su napravljeni od najtvrdog debelog čelika. (...) površina „Nautilusa“ liči na krljušti morskih životinja.“ Vern, Žil. 1962. 20. 000 milja pod morem. Izdavačko preduzeće „Veselin Masleša“. Sarajevo.

Počeci umjetnikova stvaranja – izložba *Blage ruke*, 1993.
(foto: Marko Čuljat)

No trebamo sagledati i ono drugo viđenje, što je viđeno u realnom svijetu. Jer, u onom trenutku kada je Dolićeva fantastika pripitomljena, tada je nesumnjivo da je vezan za realni, taktilni, u širem smislu čulni svijet. Istina je da je bio pod utjecajem podmornice. Privlačio ga je predmet iz svijeta tehnike, onaj predmet koji je stvorio čovjek za svoju pomoć i svoju potrebu praktične strane – vojne ili civilne (znanstveno-istraživačke i turističke) namjene, njegovo življenje u prostoru, sa čovjekom, a naročito njegov izgled, kad postaje novo plastično saopćenje sa zadržavanjem značenja te postojeće

predmetnosti. Kroz takvo stanje, viđenje, bilo putem neposredne studije taktilnih vrijednosti prirode ili načinom uopćavanja suštinskih fenomena materijalnog svijeta, umjetnička intuicija autora doživljava apstraktnu transformaciju.

Bez obzira na navedene okolnosti, u nastavku je nemoguće izbjeći međusobno oplodivanje područja između dvaju viđenja svjetova (realnog i imaginarnog) u jedinjenih u istoj osobi, sastajući se, ponovno, u jednoj točki, pa je stoga logičnim i jasno zacrtanim putem ostvareno čemu je Dolić podsvjesno, ali uporno težio – u jedinjenju svog djela, njegovoj sintezi. Ovim momentom otvoren je put ka formiranju djela, na neki način, s prizvukom sjetne na djetinjstvo, u kojemu nastoji prenijeti poetski strastveno viđenje, veliku inspirativnu snagu i raznolikost ljepotu ličkog zavičaja, u dodiru mora (podvelebitskog primorja) i kamena. Kao iskusni mornar dječaćkih snova otplovio je smjelo i daleko od obale, isplovio na pučinu otvorenog mora i zaronio duboko u srce tame njegovog plavetnila, tražeći konačno rješenje svjesnoga htijenja prema određenoj oblikovnoj formulaciji. Izronila je ideja o plovnom predmetu, određenom za plovidbu u podmorskom svijetu. Petar se priklonio slobodnoj plastičnoj formi koja, pomalo bez konkretnog oblika, ali naglašene predmetne asocijacije, zrači jednako jakim asocijativnim nabojima snage vlastitog života i vlastite zakonitosti, usidrena u luci sigurnog opstanka.

Djelo je apstraktno, više asociira nego što predstavlja podmornicu, ali djelo u kojemu asocijativnost ne proturječi govoru čistih oblika, sabiranjem i pojednostavljenju oblika do bistrenja osnovnih,

snažnih stremljenja uvis nabrekle vertikale. Drugim riječima, presudno djelo u kojemu se, iz bezoblične mase, rađa i pojavljuje podmornica – oblikovana kiparska masa koja stremlje u visine. Ta je masa, ustvari, sastavljena od dviju masa koje su spojene u cjelovitu kompoziciju; donji dio (trup podmornice) čini monolitna masa, s djelomičnim vertikalnim zasjecima, čiji je volumen ispunjen materijom, zatvoren i statičan, a u gornji dio autor u proces stvaranja uvodi šupljinu kao pandan masi. Otvara dakle, na vrhu šupljinu nepravilnim kružnim otvorom (prozorić za promatranje) koji čini prošupljenu masu, a kroz nju prolazi prostor. Masa i prostor se prožimaju, stvaraju međusobnu interakciju. Prostor se slobodno giba i kruži, postiže dinamičnost i otvorenost, a volumen ga obuhvaća sa svih strana i uokolo obavija. Odnos mase i prostora im je dinamičan, prolaze jedno kroz drugo. S druge strane, u masi je prepoznata punoća i čvrstina – a na udubljenjima napete opne površine – elastični prijelazi i meke sjene. Ploha je otvorena, zategnuta na nekim mjestima, ali pretežito hrapava, neravna površina koja stvara jak kontrast svjetla i sjene, naglašavajući grubost materijala.

U skulptorskoj tvorbi Petra Dolića dominira volumen – neobična moć i naboj snage, zgusnuta i čvrsta forma, pokret, naprezanje mase. Svodeći skulpturu na odnos volumena, sažimajući širokim potezima sve nebitne pojedinosti u dinamiku mase, Petar svojoj temi daje gotovo spomeničko dostojanstvo. U skladu s tim, vidljivo je da tu, pod utjecajem vlastitog kreativnog traganja, najavljuje monumentalno zamišljenu arhitektoniku skulpture. On je lucidno proširio i osuvremenio okvir pojma monumentalnosti time što njegova skulptura više

djeluje masom jednostavne začudnosti nalaženja u prostoru. Takvim se stavom Dolić odredio kao kipar snažnog, možemo kazati dramatičnog imenovanja prostora. K tomu, uspio je postići usporedni tijek pojave između prostora i mase: stvorio je kiparsko djelo koje svojom masom zauzima prostor, a isto tako, svojim je kiparskim djelom oblikovao prostor. Upotrijebio je kamen. Konstruirao je prostor koji podsjeća na podmornicu.

Već sam konstatirala, da Dolić progovara s pozicija čistog plastičnog jezika u mediju kamena. Kiparski postupak koji je on odabrao jedinstven je u našoj skulpturi: prihvaća sugestije samoga materijala u realizaciji oblika, a obrađivanje kamena daje ruci mogućnost autonomnog istraživanja nepredvidivog. A ruka ovog skulptora (za čiju skulpturu važi pouka o „pohvali ruci“) vrlo je osjetljiva, vrlo istančana, u stanju je da te osobine osjetljivosti i istančanosti unese u materijal oblika kojega stvara.

Početu stvaralačku eruptivnost odražava i kanalizira kroz budnu nit svijesti i misli o odabiru neobrađenog bloka kamena. Važnije od toga, to je pristup kamenu koji, besprijekorno, mora biti osjećajan i mora se poštivati. Važno je slijediti njegovu ćud: osluškiivati kako kamen zvoni i pratiti njegove vene. „Ako umjetnik poštuje određeni materijal, onda dobije mnogo, ako ne sluša materijal, onda ga „izmuči“ i radi forme koje nisu bliske tom materijalu.“¹⁰ kako o tome svjedoči i Dolić (bez obzira o kojem materijalu govori). Naknadnim zahvatima kipar „nagriža“ oštre bridove konture i pročišćava

¹⁰ Körbler, Iva. *Petar Dolić: 'Prepoznao sam fenomen svjetlosti i počeo ga raditi u staklu'*. Zagreb. <https://www.nacional.hr/tag/petar-dolic/> (pristupljeno 16. ožujka 2023.).

Vesna Bunčić i Petar Dolić, 2023.

djelo. Rezanje, klesanje, brušenje, glačanje, uvrtnje, uklanjanje, urezivanje, probijanje, zbijanje, zahvaćanje, to su samo neki skulptorski problemi koje Petar primjenjuje i rješava u procesu stvaranja skulpture. Taj proces zgušnjavanja govora skulpture konačno definira tako da ga privodi jasnoj strukturi, poetskoj punini forme. Odnosno, Dolićeva skulptura otkriva svoje poetsko lice – pojavljuje se kao pročišćena, autentična likovna povijest, istovremeno realna i apstraktna, spremna da mirno i uravnoteženo čuva i brani svoj integritet.

Ovaj proces se pokazuje kao neminovan u stvaranju novih oblika i realnosti. No po mom shvaćanju, suština njegovog stvaralačkog procesa uvijek je u traganju, u neizvjesnosti, u radoznalosti, u neočekivanim impulsima što se javljaju u tom procesu

i koji stvaranje čine neizvjesnim, nepredvidljivim i nikad završenim. Postoji neka posebna ljepota nezavršenog, nesavršenog, nedotjeranog, nedorečenog, prividno nespretnog i čini se da je upravo u tome ljepota ove skulpture. A Dolićeva je plastika intimnog karaktera i nikad ne podliježe pukoj dekorativnosti niti površnoj dopadljivosti. Ona je ozbiljna, plemenita i dostojanstvena, a često u njoj naslućujemo jedno prolazno osjećanje vremena i života.

Možda naoko mirna, ali ova *Podmornica III.* skoro da puca od unutrašnje tenzije. Ta unutrašnja borba sila, koja ponekad i opterećuje kompoziciju, autentičan izraz jednog viđenja svijeta, predstavljena je u skulpturi snažnom ekspresijom – Petrovom ekspresijom duševnosti. Ona crpi svoju uvjerljivost iz duboko proživljenog sukoba forme i sila koje se razgrađuju, vanjskog i unutrašnjeg svijeta, svijeta mašte i socijalnog svijeta u kome je čovjek istovremeno prinuđen i dužan živjeti. Ovakav stav Petra Dolića predstavlja taj novi i istiniti, naglašeno osobni svijet. Pa ipak, i ta skulptura budi u nama jedno povremeno zaboravljeno znanje: da su još uvijek živi intimni, osobni svjetovi umjetnika.

I najzad, prije nego što plovidbu privede kraju, baci sidro, umjetnik nas u ovom trenutku poziva u svoj svijet, na putovanje s njim, kamo on želi, bez navigacije, izloženi svim radostima i opasnostima što ih on može očekivati. Pa kada se, nakon što stignemo u sigurnu luku, vratimo na početak toga putovanja, bit ćemo bogatiji za jedan neponovljivi doživljaj obilaska, poniranja i otkrivanja. Što čekamo? Zaplovimo zajedno podmornicom iz središta grada!

V. B.

IVAN ŠARIĆ

arheolog, konzervator, karikaturist

Ivan Šarić na početku karijere (foto arhiva Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture, Zagreb)

Tijekom svog života svaki pojedinac ostavi trag u svom okruženju. Ovisno o životnom putu, afinitetima, odabiru i trenutnoj realnosti, djelovanje može biti manje ili više izraženo. U ličkoj prošlosti nalazimo brojne pojedince koji su se posvetili njezinoj kulturnoj baštini – istraživanju, prezentaciji i zaštiti.

Stoga ćemo se osvrnuti na djelovanje Ivana Šarića¹ – arheologa, konzervatora i karikaturiste ličkih, smiljanskih korijena.

Premda je životni i radni vijek proveo u Zagrebu, velik dio svog stručnog i umjetničkog fokusa usmjerio je prema ličkom području, u

čemu prepoznajemo njegovu ljubav ka obiteljskom ishodištu. Podjednako ga nalazimo u očuvanju kulturne, arheološke baštine, kao i neumoljiv i oštar um *Ličke kape* u časopisu „Vila Velebita“ u razdoblju od 1996. do 2002., ali i likovnog umjetnika.²

O njemu je, kao poznatom Smiljančanu, kraći biografski tekst već objavljen (Tomljenović 2003: 185; Tomljenović 2017: 282-283)³ no svakako bismo željeli otkriti široj javnosti i neke manje poznate *facte* Šarićeva djelovanja.

Za pomoćnika i zamjenika ministra za prosvjetu, kulturu i šport imenovan je 1992. te je u kasnijem razdoblju, sve do 2002. obnašao razne dužnosničke poslove u Ministarstvu kulture RH, u čemu prepoznajemo i politički angažman, osobito orijentiran tadašnjoj ratnoj stvarnosti i poslijeratnoj obnovi razorene kulturne baštine.

Predsjednik je Hrvatskog arheološkog društva u dva mandata, od 1989. do 1993., a zatim od 2001. do 2005. Dobitnik je nagrade Don Šime Ljubić za

¹ Zagreb, 5. 08. 1943. – Zagreb, 20. 11. 2016.

² Izostavljanje Ivana Šarića kao umjetnika, karikaturiste i crtača u ediciji *Umjetnost Like* 2015., vjerojatno je nenamjerna omaška, tim više što je ovo vrsno izdanje tiskano u nakladi Udruge Ličana „Vila Velebita“ u Zagrebu.

³ Tomljenović, Ana. 2003. *Smiljan i okolica.*; ista. 2017. bibl. natuknica. *Lexikon Ličana*. Ur. Mataija, Ivica. Državni arhiv u Gospiću.

posebne zasluge za rad Društva, 2007. Osnivač je i predsjednik Hrvatskog društva karikaturista u razdoblju od 1994. do 1998. te od 2001. do 2010. Odlikovan je redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića.

Arheolog

Arheologiju je diplomirao 1968. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a tijekom rada kao viši savjetnik u Upravi za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture, sudjelovao u brojnim arheološkim

Terenska ekipa na istraživanju u Čakovcu Oštarijskom (foto arhiva Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture, Zagreb)

istraživanjima na području Banovine, Korduna, Podravine, Like, Siska i Zagreba. Ona su uglavnom bila vezana uz zaštitu arheoloških lokaliteta ugroženih realizacijom infrastrukturnih projekata, a dio probnih iskopavanja se realizirao u okviru znanstvenih programa.

U Muzeju Like Gospić nalazi se nekoliko kutija arheološkog pokretnog materijala, označenog signaturom – slovnom i brojčanom oznakom (A-75, G-75, itd.). Sadržavale su ljudske osteološke ostatke, ulomke keramičkih posuda, neznatnu količinu brončanog nakita, kao i nakita od staklene paste.

Kako ne postoji službena dokumentacija, jedini trag o provedbi, očito probnog istraživanja na položaju Mali čardak u Konjskom Brdu 1975., rukom je pisana korespondencija između voditelja istraživanja Ivana Šarića i tadašnjeg direktora Muzeja, Željka Centnera.

Obojica su se već nešto ranije angažirala na spašavanju kamenih rimskih urni koje su se, sekundarno uzidane, nalazile u Širokoj Kuli, Komiću, Kvarutama i Prozoru te su brojne od njih dopremljene u Muzej i na taj način spašene od daljnje devastacije.

O tome je Šarić objavio rad pod naslovom *Japodske urne u Lici*,⁴ nadopunjujući članak *Kamene urne u Lici*, objavljen u zborniku Hrvatskog arheološkog društva, sa znanstvenog skupa Lika, održanog u Otočcu 1974.⁵

Premda po vokaciji antičar, o iznimno važnom nalazu dvaju ranosrednjovjekovnih mačeva s područja

⁴ 1975. *Vjesnik*. Vol. 9 No. 1. Ur. Rendić-Miočević, Duje. Arheološki muzej u Zagrebu. Zagreb. 23-32.

⁵ 1975. *Izdanja HAD* sv. 1. Ur. Rapanić, Željko. Split. 57-75.

Skup HAD-a u Gospiću, KIC, 2007.

doline Gacke, objavljuje rad pod naslovom *Novi nalaz starohrvatskog oružja u Lici*.⁶ Riječ je o karolinškim dugim mačevima 9. st., od kojih je spata iz Gornje Luke (Prozor) nosila na sječivu natpis ULFBERHT, a za drugi mač pogrešno je naveden položaj na padinama Prozorine. Danas znamo da je mač pronađen na gradini Korać u Dabru, ili točnije na prijevoju Mala Kapela. O antičkom naselju u Petrijancu, odnosno o istraživanju rimske vile objavio je članak *Antičko naselje u Petrijancu*.⁷

U radu pod naslovom *Kamenolomi gdje su se u rimsko vrijeme izrađivali sarkofazi*, upustio se u potragu za radionicom i majstorima klesarima u odnosu na rimskodobne kamenolome na području Korduna.⁸

O problemu istih radionica piše i 1992., s naslovom *Dva zanimljiva rimska nadgrobna spomenika na području Korduna*.⁹

⁶ 1972. *Vjesnik*. Vol. 6-7 No. 1. Ur. Rendić-Miočević, Duje. Arheološki muzej u Zagrebu. Zagreb. 229-235.

⁷ 1978. *Novija arheološka istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Izdanja HAD sv. 2.* Ur. Rapanić, Željko. Zagreb. 177-193., dok je kraći izvještaj o rezultatima istraživanja 1969. objavljen u Arheološkom pregledu 11, u koautorstvu sa Željkom Tomičićem.

⁸ 1982. *Vjesnik*. Vol. 15 No. 1. Ur. Vikić-Belančić, Branka. Arheološki muzej u Zagrebu. Zagreb. 43-58.

⁹ 1992. *Vjesnik*. Vol. 24-25 No. 1. Ur. Rendić-Miočević, Ante. Arheološki muzej u Zagrebu. Zagreb. 111-120.

Tema rimskih kamenoloma ga zaokuplja i u članku *Antički kamenolom u Prozoru* gdje se referira na tragove eksploatacije kamena na padini Vitla.¹⁰

Lici se ponovo vraća s radom *Poklopac „japodskog“ osuarija*, gdje na temelju nalaza kamenog poklopca u obliku krova na dvije vode s posebno učinjenim utorom za nalijeganje poklopca na tzv. »japodske urne«, razlikuje od onih poklopaca koji su nalijegali na sanduke osuarija u obliku kvadra.¹¹

Iste godine objavljuje rezultate iskopavanja zagrebačkog Gradeca, *Arheološka istraživanja na Vranicanijevoj poljani*, čime detektira »urbanu arheologiju kao posebnu arheološku disciplinu koja postaje neophodni dio u proučavanju i zaštiti urbanog arhitektonskog nasljeđa. Ona pruža ujedno elemente za jedno osmišljeno planiranje i projektiranje unutar povijesnih urbanih cjelina.«¹² O nalazu lomljene brončane rimske plastike, 1986. piše rad *Rimski brončani materijal izvađen iz rijeke Kupe kod Karlovca*¹³, a iste godine i kraće izvješće o rezultatima iskopavanja sisačkog rimskog nalazišta pod naslovom *Zaštitno arheološko istraživanje lokaliteta „Kovnica“ u Sisku 1985. godine*.¹⁴

¹⁰ 1980. *Zbornik Materijali, tehnike i strukture predantičkog i antičkog graditeljstva na istočnom jadranskom prostoru*. Ur. Suić, Mate. Zaninović, Marin. Odjel za arheologiju/Centar za povijesne znanosti. Zagreb. 115-125.

¹¹ 1983. *Vjesnik*. Vol. 16-17 No. 1. Ur. Dukat, Zdenka. Arheološki muzej u Zagrebu. Zagreb. 111-119.

¹² 1983. *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*. Vol. 26 No. 1. Ur. Zlamalik, Vinko. Zagreb. 185-186.

¹³ Predavanje je održano na Znanstvenom skupu *Arheološka istraživanja na karlovačkom i sisačkom području*, održanom 1983., s objavljenim sažetkom 1983. u *Obavijestima HAD. XV/2*. Zagreb, str. 17., dok je rad otiskan 1986. u *Izdanja HAD sv. 10*. Ur. Majnarić-Pandžić, Nives. Zagreb. 68-88.

¹⁴ 1986. *Obavijesti*. XVIII/1. Ur. Čećuk, Božidar; Letunić-Balen, Dubravka; Šegvić, Marina. Hrvatsko arheološko društvo. Zagreb. 28-29.

Način i vrstu ukopa u novačkoj nekropoli kroz elemente pogrebnog ritusa ranocarskih nekropola Gornje Panonije i Norika, analizira u radu *Rim-skodobna nekropola zemljanih grobnih humaka u Novačkoj*.¹⁵

U koautorstvu s kolegicom Zdenkom Dukat iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, objavljuje nalaz rimskog carskog novca iz 3. st. pod naslovom *Rimska štedna kasica iz Siska*.¹⁶

Djelujući u službi zaštite spomenika kulture, kao konzervator se referira na ratom devastiranu arheološku baštinu, ukazujući i na daljnju ugrozu u okviru poslijeratne obnove, na što u budućnosti treba obratiti pozornost. Smjernice je naveo u radu *Arheološka baština i prostorno planiranje*¹⁷, a na problem uništavanja arheološke baštine tijekom nestručnog iskopavanja za potrebe nelegalne trgovine umjetninama, osobito prisutne na sisačkom području, već je ukazivao, upozoravajući na kontinuirano dugogodišnje devastiranje i otuđivanje kulturnog blaga s hrvatskih nalazišta, gotovo pro-ročkim *Arheološkim vikendom na Kupi kod Siska*.¹⁸

U svojim posljednjim člancima vraća se opet dolini Gacke, uz posvetu kolegici Ruži Drechsler Bižić

s kojom je istraživao neke od japodskih lokaliteta, studiozno promatrajući prostor kroz geografske odlike i razloge odabira pozicija naselja, pod naslovom *Arupijski prostorni koncept u arealu Gackoga polja*.¹⁹ Ovaj je rad slijed članka *Topološka struktura japodskog egzistencijalnog prostora u Gackom polju*, objavljen još 1983.²⁰

U Obavijestima Hrvatskog arheološkog društva, u rubrici Arheološki šaljivi kutak piše kratku priču *Lički Grci*²¹ – „Vi nećete u prvi mah povjerovati kad vam kažem da su nekad u Lici živjeli Grci. Niti ja, vjerujte mi, u to nisam povjerovao dok mi ljudi Ličani, koji poznaju Liku kao svoj rođeni džep, nisu pokazali brda u Lici gdje su nekad obitavali Grci, pa čak i mjesta gdje su svoje pokojne pokopali....“

Ivan Šarić i Božidar Čečuk, Podudbina – sv. Marko, 2007.

¹⁵ 1990. *Arheološka istraživanja u Podravini i kalničko-bilogorskoj regiji*, Izdanja sv. 14. Ur. Majnarić-Pandžić, Nives. 111-114, uz objavljeni 1985. sažetak u *Obavijestima HAD*, god. XVII/2. Zagreb, ujedno je nadopuna rada Antičko nalazište u Novačkoj, otiskan u *Podravskom zborniku*, 1979. na str. 139-153.

¹⁶ 1995. *Vjesnik*, vol.28-29 No.1. Ur. Rendić Miočević, Ante. Arheološki muzej u Zagrebu. Zagreb. 97-110.

¹⁷ 1996. *Arheološka istraživanja u Zagrebu i zagrebačkoj regiji/Arheologija i obnova*. Izdanja HAD sv. 17. Ur. Čečuk, Božidar. Hrvatsko arheološko društvo. Zagreb. 90-92.

¹⁸ 1989. *Obavijesti*. XXI/1. Ur. Čečuk, Božidar. Hrvatsko arheološko društvo. Zagreb. 59-60.

¹⁹ 2004. *Vjesnik*. Vol. 37 No. 1. Ur. Rendić-Miočević, Ante. Arheološki muzej u Zagrebu. Zagreb. 43-46.

²⁰ 1983. Zbornik radova *Arheološka problematika zapadne Bosne*. Knj.1. Ur. Govedarica, Blagoje. Sarajevo. 103-109.

²¹ 2002. *Obavijesti*. XXXIV/3. Ur. Čečuk, Božidar. Hrvatsko arheološko društvo. Zagreb. 219.

Karikatura nastala na Znanstvenom i stručnom skupu HAD-a u Gospiću, 2007.

Lička kapa u časopisu „Vila Velebita“, 1996.-2002.

Prvi susret Šarića i autorice članka dogodio se davne 1988. u Kosinjskoj dolini prilikom zaštitnih istraživanja i rekognosciranja terena predviđenog za izgradnju akumulacijskog jezera Kosinj II. Kao tek upisani student arheologije, autorica se pridružila velikoj ekipi arheologa i studenata koja je iskopavala na nekoliko prapovijesnih i srednjovjekovnih lokaliteta: Mlakvenoj gredi, Mlakvi, na platou ž. c. sv. Antuna Padovanskog u Gornjem Kosinju, Plešinoj glavici, Žagarskoj glavici, Kršu. Svi članovi su se na kraju dana okupljali u gostionici na prekrasnom kosinjskom mostu raspravljajući o dnevnim rezultatima iskopavanja.

O rezultatima kosinjskih dvogodišnjih zaštitnih istraživanja, objavio je u koautorstvu s Marijom (Majom) Šmalcelj, rad pod naslovom *Gornji Kosinj – rekognosciranje i sondiranje*.²² Sa sanjarskim pogledom, zagledan u dubine neba ili rijeke Like, ali potpuno svjestan svega i svih oko sebe, šutljivošću pozornog promatrača s mirišljavom lulom u jednoj, a olovkom u drugoj ruci, neumorno je stvarao svoje umjetničke „zarise“ koji su postajali dijelom budućih izložbi.

Drugi susret uslijedio je u ratnim godinama, 1992. na početku zagrebačke Mesničke. U to se vrijeme pokretao časopis „Vila Velebita“ i velik broj entuzijasta, zagrebačkih Ličana, kao i tadašnjih studenata, aktivno se angažirao pod čvrstom rukom ondašnjeg predsjednika Društva, Pavla Rukavine. Šarić je autorici predao svoj Predgovor, pisan za hrvatski prijevod Karla Patscha iz 1900., *Die Lika in römische Zeit*.²³

²² 1990. *Arheološki pregled 1988*. Sv. 29. Ur. Đurić, Bojan. Savez arheoloških društava Jugoslavije. Ljubljana. 220-222.

²³ *Lika u rimsko doba*. 1990. Prijevod Zlata Derossi. Ličke župe. Gospić.

Umjetnik

Prve karikature objavljuje u Studentskom listu 1965. Kao član Zagrebačke grupe karikaturista izlaže u razdoblju od 1965. do 1974. na zajedničkim izložbama grupe. Od 1974. do danas sudjelovao je na brojnim skupnim izložbama u zemlji i inozemstvu. Prvi put samostalno izlaže 1978.

Dobitnik je nekoliko nagrada za karikaturu među kojima je i „Zlatna kost“ na festivalu karikature „Smih je lik“ u Blatu na Korčuli 2003. Za svoj rad u Društvu dobiva 2008. „Posebno priznanje“. O njegovu stvaralaštvu objavljeno je nekoliko knjiga: monografija *Ivan Šarić* autora Hrvoja Pejakovića izašla je 1993., godine 2003. Naklada Pavičić objavljuje knjigu karikatura *Ratni zarisi*, a 2011., *Ivan Šarić – svijet bez sjena*, autora Frane Dulibića.

„Iako se služi gotovo svim sredstvima karikature kojoj je jedan od glavnih ciljeva nasmejati kritičkim stavom,

Šarićev svijet usprkos duhovitim idejama često ne nasmejiva jer temu ne zahvaća na površinskoj razini.

Iako je po tom izostanku smijeha rijetka pojava među karikaturistima, njegova karikatura pripada među socijalno angažirane karikature koje teže onom najvišem što se likovnim izrazom može postići: ukazivanju i razotkrivanju negativnih pojava u društvu kako bi što prije došlo do opće društvene klime koja bi djelovala na suzbijanje takvih negativnih procesa.

Šarić u crtežima realizira duhovite interpretacije svojih ideja ali tako da nas „udari“ težinom misli koja je nerijetko u svojoj biti egzistencijalna. Tako je stvorio doista rijedak i neobičan izraz: do krajnosti je razvio rubno područje rafiniranog i rijetkog spoja duhovitog i krajnje ozbiljnog promišljanja. Kao da se drži one

Izložba *Grafičke gnome* u Malom salonu Muzeja Like Gospić, srpanj 2007.

prastare misli kako i u trenucima kada nam je najteže život treba promatrati kroz duhovite aspekte i nikada ne skidati osmijeh s lica. I uz takvu tematsku usredotočenost na teške, esencijalne teme, njegov crtež je prepun svjetla, gotovo blyješće bjeline u kojoj su likovi poput duhova. Vjerojatno je baš u toj savršenoj bjelini neizmjerne svjetlosti prisutna i Šarićeva nada za čovjeka.“

(Dulibić 2011: 7).²⁴

U Muzeju Like Gospić, Šarić je dvaput izlagao dijelove svog različitog opusa u dvjema interesnim sferama.

Izložba *Saxa loquuntur* objedinila je krajem lipnja i u srpnju 2006. arheološke „putorise“ – nekoliko

²⁴ Dulibić, Frano. *Ivan Šarić – svijet bez sjena*. 2011. Ur. Ehgartner, Eugenija. Leykam. Zagreb.

Ivan Šarić i Tatjana Kolak, izložba *Saxa loquuntur*, 2006.

desetaka ilustracija nastalih pri posjeti brojnim arheološkim svjetskim lokalitetima.

Na studijskim putovanjima od Grčke i Turske, Italije, Španjolske i Francuske, Finske i Južne Amerike do Kine, Ivan Šarić sigurnom rukom crta dokumentarni, ali i osobni svijet viđenog. Taj emocionalni svijet promatrača ne ostavlja ravnodušnim, naprotiv..... zar nije ugodno sjediti u hladovini spokojem obdarenih Delfa s pogledom na Atenin tolos Afajin hram.... Prijamovu Troju... Oku arheologa ne promiču niti najmanji detalji, sažeti u energičnim potezima, bilo da je riječ o artefaktu ili arhitektonskom spomeniku.

No dio „zarisa“ nastao je i u vrijeme iskopavanja ličkih lokaliteta. Šarić arheološkom kontekstu dodaje ambijentalne vizure osobnog pečata, što se već osjeća i u karikaturi iz 1967., kada kao apsolvent,

sudjeluje na arheološkom istraživanju dalmatinskog lokaliteta Danilo.

Vješt i vjeran dokumentarist, na brojnim skupštinama i znanstvenim skupovima, osobito Hrvatskog arheološkog društva, neumorno „riše“ sudionike – kolege pa sve ilustracije, karikature, «putorisi» i «zarisi» (p)ostaju artefaktom Šarićevog, ali i našeg bivanja na lenti vremena (Kolak 2006: b.p.).²⁵

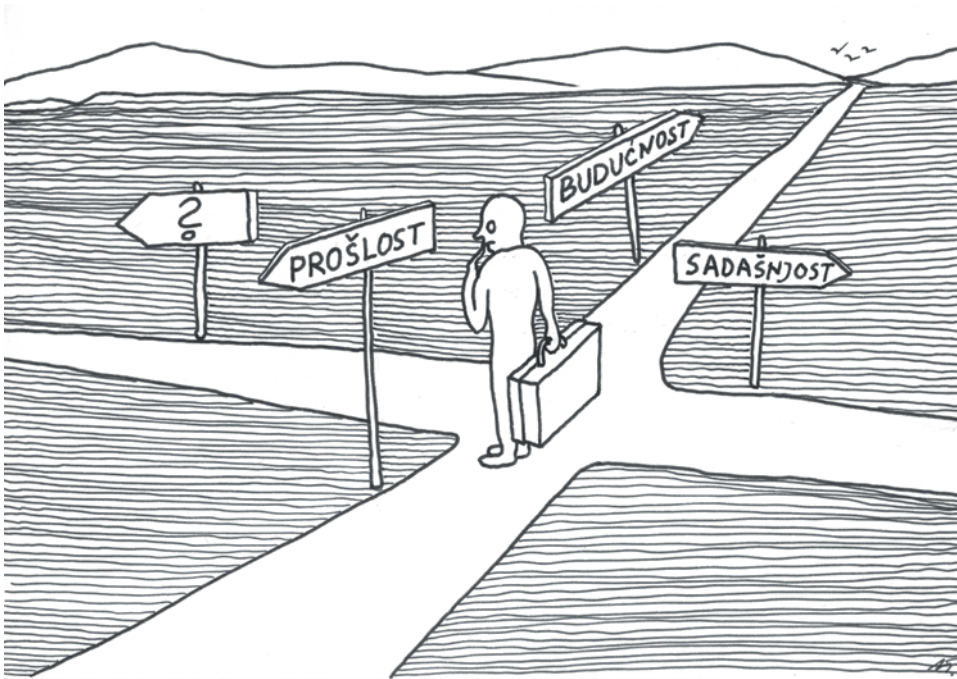
Koliko je prethodna izložba bila lepršava, zaokupljena lijepim, pozitivnim civilizacijskim dosezima, ljudskom kreativnošću i domišljatosti, izložba *Grafičke gnome* postavljena tijekom srpnja i kolovoza 2007., otkrila je svu oštrinu i propitkivanje svijeta oko nas, ali i nas samih u odnosu prema svijetu, slijedeći maksimu Güntera Eicha „u stroju svijeta budite pijesak, ne ulje“.

Premda je u njegovu opusu zastupljena i portretna karikatura, posve je jasno da on svoje uporište, upravljeno prema kritici društva pronalazi u situacijskoj karikaturi koja je posve okrenuta prikazu obitelji, grupe, klase – društva u cjelini. Štur u crtačkom potezu, ali nemilosrdno izravan u izričaju i poruci koju upućuje, od promatrača ne očekuje da se samo nasmije, naljuti ili rastuži, već da se kritički samoispita o svojoj ulozi u društvu.

Ovom izložbom bio je obuhvaćen samo dio dugogodišnjeg bogatog stvaralaštva, a odnosio se na posljednja dva stvaralačka desetljeća. Hrvatska i realnost u kojoj jest, nepresušna su inspiracija njegova preispitivanja (Kolak 2007: b.p.).²⁶

²⁵ Kolak, Tatjana. 2006. *Saxa loquuntur*. Muzej Like Gospić. Gospić (deplijan)

²⁶ Kolak, Tatjana. 2007. *Grafičke gnome*. Muzej Like Gospić. Gospić (katalog)

„Šarićevi radovi – politički angažirane karikature teže nekom «pozitivnom mišljenju». Zračnost što ju posjeduju čak i mračnije, apsurdistički obojene karikature ne proizlazi samo iz obuhvaćanja nekog smisaonog kompleksa crtežom nego još prije iz načina na koji je crtež prodahnut mišlju. One nas odvođe u svijet koji posjeduje neposrednu prepoznatljivost zbilje, a ipak na nju nije svodiv... U jednu umjetnost koja u pravilu teži da nam zbilju prikaže u ipak pojednostavljenim, grubljim crtama, u umjetnost koja se, ako je dopušteno tako kazati s malo karikaturnog pretjerivanja, raduje težini, nezgrapnosti i nesreći svijeta (čak i onda kada nas uvjerava da ismijavajući ih želi utjecati na njihovo mijenjanje), Šarićevi crteži unose dah sna, sumnje, tajanstva, sjenče umjetnost karikature tihom ali

nipošto ogorčenom tugom što naš ljudski svijet nije bolji nego što jest.“

(Pejaković 1993: 23-24, 32).²⁷

Povremenim dolascima u Gospić, ponekad s poznatom Smiljančankom Anom Tomljenović, a ponekad s obitelji, Šarić i autorica su se češće susretali. Posljednji put u toploj obiteljskoj atmosferi kuće u Budačkoj ulici, u božićno vrijeme prije nekoliko godina. Tada su nastajali planovi za buduće izložbe, promociju knjige pa i neke dugoročne istraživačke arheološke projekte, no *Moire* su okončale svoje tkanje.

T. K.

²⁷ Pejaković, Hrvoje. 1993. *Ivan Šarić*. Nacionalna i sveučilišna biblioteka. Zagreb.

Muzej Like Gospić

kroz manifestacije u 2022.

NOĆ MUZEJA

Sedamnaesta po redu nacionalna kulturna manifestacija Noć muzeja održana je, kao i dosadašnjih godina, posljednji petak u siječnju, u uvjetima koji su više-manje bili slični onima od prošle 2021. Dakle, u okolnostima gdje su se sve kulturne institucije, kako u Hrvatskoj tako i u svijetu, prilagodile na nove uvjete rada, kada je vidno smanjen broj posjetitelja na svim kulturnim događajima i kada ih je većina preseljena u digitalne kanale komuniciranja i prijenosa sadržaja.

Dio izložbe *Mikeški jestvenik – pogled na prehrambenu kulturu Virovitice*

Muzej Like Gospić je 28. siječnja u skladu s predloženom aktualnom temom: Muzeji između stvarnog i virtualnog (koja najbolje opisuje u kakvim uvjetima muzeji djeluju), za sve zainteresirane organizirao razne događaje na dvije lokacije: u zgradi Muzeja i u Memorijalnom centru „Nikola Tesla“ Smiljan. Od 20 sati i 30 minuta u Malom salonu mogla se razgledati etnografska izložba, ostvorena međumuzejskom suradnjom s Gradskim muzejom Virovitica, *Mikeški jestvenik – pogled na prehrambenu kulturu Virovitice*.¹

Izložba je prezentirana u pet cjelina: Svjedoci grada, Usmena predaja, Rukopisi i otkrivene tajne, Utjecaji i Slastice, a otkriva nekadašnja jela, kućanske predmete i razna pomagala. Izložba za cilj ima obnovu i očuvanje zaboravljenih jela starosjedilaca virovitičkog kraja koji se nazivaju „Mikeši“. Uz izložene raritetne predmete iz etnografske zbirke, fotografije i dokumente, izložba je prezentirana i putem audio i video zapisa te interaktivnih sadržaja u kojim su mogli uživati svi prisutni.

¹ U Virovitici je 18. rujna 2017. predstavljen projekt i knjižica recepata *Mikeški jestvenik*. Mikešima sebe naziva dio Virovitičana, a *jestvenik* je, dakako, iz svih starijih kuharica, sve do šezdesetih godina prošloga stoljeća, naziv za jelovnik. Preuzeto: <http://oblizeki.com/mikeski-jestvenik-iz-srednje-strukovne-skole-na-ponos-svih-viroviticana-21128> (pristupljeno 9. veljače 2023.)

Autorica izložbe Jasmina Jurković Petras, viša kustosica i etnologinja Gradskog muzeja Virovitica provela je posjetitelje kroz izložbu koji su dobili uvid u tradicijsku prehrambenu materijalnu i nematerijalnu baštinu spomenutih „Mikeša“ s početka 20. st.

Od 21 sat posjetitelji su u Galeriji Muzeja imali priliku pogledati projekciju promotivno igranog filma *Avantura u Muzeju Like Gospić*.

U filmskom prvijencu Muzeja sudjelovalo je četvero mladih Gospićana² u dobi između 10 i 12 godina koji su ostvarili prve glumačke role kako bi promovirali kulturnu baštinu Like te stalne postavu Muzeja. Film se može pogledati na YouTube kanalu Muzeja: <https://youtu.be/jtCf9dUms2I?t=45>.

Na našoj drugoj lokaciji, u Memorijalnom centru „Nikola Tesla“ posjetitelji su mogli razgledati atraktivnu numizmatičku izložbu *Milijarder Tesla* koju je pripremila Josipa Starčević Prpić, koordinatorica za promotivne aktivnosti.

Izložba se sastojala od 11 primjeraka papirnatih novčanica te 17 kovanica s motivom Nikole Tesle. Izloženi predmeti dio su numizmatičke kolekcije dvojice ličkih numizmatičara, Stjepana Brajkovića koji je orijentiran skupljanju papirnatih novčanica s likom Nikole Tesle i Milana Rasta koji pak skuplja kovanice, također s likom Tesle, koji potječu iz monetarnih sustava diljem svijeta.

Stjepan Brajković rođen je 1960. u Otočcu gdje završava osnovnu i srednju školu. Nakon što završava vojnu školu javlja se strast prema starinama te skuplja

² Glumili su: Luka Brozičević, Lucija Šaban, Lena Filipović i Karlo Asić.

Posjetitelji u Malom salonu MLG, Noć muzeja 2022.

oružje, noževe, medalje, stari novac i dr. Motiv Nikole Tesle na različitim predmetima, koje je posjedovao, ponukao ga je da pokuša skupiti sve novčanice s likom Tesle koje su izdane za vrijeme Jugoslavije, a koje je Narodna banka Jugoslavije i kasnije Srbije, izdala i stavila u optjecaj. Danas njegova kolekcija broji preko 500 komada papirnatih novčanica koje

Projekcija filma *Avantura u Muzeju Like Gospić*

su bile u optjecaju u raznim zemljama svijeta.³ Nakon izložbe kolekcija ostaje na poklon Muzeju Like Gospić (inv. br. MLG N-4781 – N-4791).

Milan Rast rođen je 1959. u Gospiću. Završio je Pravni fakultet u Rijeci, a nakon rada u državnoj službi odlazi u mirovinu. Za vrijeme studija započela je njegova strast za sakupljanjem kovanica, a nešto kasnije skuplja i značke, poštanske marke, razglednice od kojih je desetak 1997. uvršteno u muzejsku monografiju *Pozdrav iz Like*. U svojoj numizmatičkoj kolekciji broji više od 500 komada optjecajnog i prigodnog novca, kovanica koje su u optjecaju zadnjih 100 godina na području Hrvatske. Posebno mjesto u kolekciji svakako ima tematska zbirka s likom Nikole Tesle, a zbirku krase i novija verzija internet novca tzv. ONE BITCOIN CENT IN GENIUM-a.⁴

Lik Nikole Tesle krasio je novčanice u nekoliko zemalja (bivše SFRJ, Hrvatske, Srbije...), kako na optjecajnim, tako i na jubilarnim novčanicama. Prva novčanica s likom Tesle bila je novčanica SFRJ od 500 dinara izdana 1970. Na njoj je otisnut Kršinićev spomenik u Beogradu i što je najvažnije, primjerak te novčanice posjetitelji su mogli vidjeti na izložbi.

Tesli je, između ostalog, posvećena i jedna serija kovanog novca u izdanju NBJ povodom 140. obljetnice rođenja (1996.). Tako su izdane kovanice od 20, 200, 300 dinara koje su također bile izložene.

Financijski gledano Nikola Tesla nikad nije bio milijarder, niti je težio tome, ali zato je čovječanstvu podario milijarde volti izmjenične struje koje

Prva gore novčanica s likom Nikole Tesle , 1970.

svakodnevno protječu nama na usluzi. Od 2023., ulaskom Hrvatske u eurozonu, Teslin lik ćemo s ponosom gledati u apoenima od 10, 20 i 50 centi i bit će u optjecaju u svim dijelovima europa područja.

U sklopu Noći muzeja održano je zanimljivo predavanje mladog inovatora i poduzetnika Ivana Mrvoša. Predavanje na temu *Zanimanje-inovator* s početkom u 19 sati emitiralo se uživo putem Facebooka zbog Covid-19 mjera. Mrvoš je tijekom predavanja govorio o svojim počecima, osnivanju tvrtke te gdje se ista nalazi danas. Za sve one koji nisu pogledali, predavanje je dostupno na sljedećem linku: <https://www.facebook.com/watch/?v=1107354000066804>.

Ivan Mrvoš rodom je iz Solina i izumitelj je prve pametne klupe u Europi. Godine 2014. osnovao je tvrtku *Include* koja je danas vodeći proizvođač pametnih rješenja za gradove. Tvrtka ima 54 zaposlenika i posluje na 56 svjetskih tržišta kojima nudi novu generaciju Steora pametnih klupa koje koriste solarnu energiju kako bi pružile konkretna rješenja za rastuće urbane probleme.

³ Starčević Prpić, Josipa. 2022. *Milijarder Tesla*. Katalog izložbe. Muzej Like Gospić. Gospić. 7-8.

⁴ Isto.

„Pametna klupa trenutno je jedan od najnaprednijih i najkompleksnijih proizvoda na tržištu kada su u pitanju IoT uređaji. Proizvodnja energije je u potpunosti iz solarnih modula, omogućeno je žično i bežično punjenje uređaja, besplatni pristup internetu, noćno svjetlo i hlađenje sjedala u ljetnim danima“.⁵

Može se reći da između Tesle i Mrvoša postoje neke sličnosti. Tesla je uvijek pazio da sve što radi bude u skladu s prirodom, a s tom se idejom vodio i mladi inovator dok je razvijao svoje pametne klupe.

Danas se Ivan Mrvoš, osnivač i direktor *Includea*, nalazi na Forbesovoj listi 30 mladih poduzetnika ispod 30 godina.

Kraj večeri uljepšao je zabavan gitaristički koncert klasične i filmske glazbe u izvedbi „DUO ŠIMATOVIĆ“. Riječ je o akustičnom koncertu brata i sestre, Ivana i Divne Šimatović, u trajanju od 30 minuta.

Divna Šimatović rođena je 1994. u Zagrebu gdje je završila Drugu gimnaziju. Diplomirala je na zagrebačkoj Muzičkoj akademiji u klasi profesora Darka Petrinjaka. Mlada je glazbenica još za studija potvrđena Dekanovom nagradom za iznimna postignuća, zbog čega ju prepoznaje i Grad Zagreb kao svoju stipendisticu za izvrsnost u školovanju. Divna se glazbom bavi otkako raspoznaje zvukove, a strast prema njoj očekivano ju je u školskim danima odvela u Glazbenu školu Pavla Markovca gdje radi u klasi profesora Xhevdeta Sahatxhije. Tijekom svojeg glazbenog školovanja osvojila je brojne nagrade

⁵ <https://www.jutarnji.hr/globus/biznis/u-zagrebu-postavili-17-svojih-pametnih-klupa-i-tvrde-da-su-medu-najnaprednijim-i-najkompleksnijim-iot-uredajima-5798719> (pristupljeno 14. veljače 2023.)

„DUO ŠIMATOVIĆ“ u Memorijalnom centru

na državnim i međunarodnim natjecanjima. Osim brojnih nastupa Divna svira i sudjeluje u organizaciji koncerata u humanitarne svrhe. Talentirana se glazbenica paralelno sa sviranjem bavi pedagoškim radom u GU Elly Bašić, a od jeseni 2018. predaje i na Akademiji za umjetnost i kulturu u Osijeku.⁶

Ivan Šimatović rođen je 1995. u Zagrebu gdje je završio Drugu gimnaziju. Diplomirao je na Muzičkoj akademiji u klasi profesora Krešimira Bedeka. Ljubav prema glazbi odvela ga je u Glazbenu školu Pavla Markovca gdje radi u klasi profesora Branka Pralice. Pohađao je majstorske radionice u klasi profesora Xhevdeta Sahatxhije, istovremeno se razvijajući sa sestrom. Održao je niz solističkih koncerata. Ponosni je dobitnik Dekanove nagrade za akademsku godinu 2017./2018., kao i stipendist Grada Zagreba. Ivan je član i uspješnog trija *Evoación* s kojim je snimio svoj prvi CD.⁷

⁶ <https://czk-novi-zagreb.hr/koncerti/duo-simatovic-koncert-klasicne-glazbe/> (pristupljeno 15. veljače 2023.)

⁷ Isto.

MEĐUNARODNI DAN MUZEJA

Međunarodni dan muzeja kao manifestacija svake se godine obilježava 18. svibnja s određenom temom, a promotor cijele manifestacije je Muzejski dokumentacijski centar.

Svi muzeji diljem svijeta pozvani su da sudjeluju u proslavi 42. MDM-a te da kroz temu *Moć muzeja (The Power of the Museums)* istraže na koje sve načine mogu pozitivno utjecati na društvo i svijet oko sebe. S ciljem promoviranja svoga rada muzeji organiziraju različita događanja. Muzej Like Gospić

je, uz otvorena vrata tijekom cijelog dana i stručno vodstvo, pripremio vrlo zanimljivu izložbu „Lička čipka“ – *ljepota natikača*. Izložba je otvorena pjesmom četiri muška člana HKUD „Široka Kula“ koji su premijerno izveli „Tri djevojke zbor zborile“.

Autorica izložbe je Tara Pivac Krpanić, kustosica etnologinja koja je za izložbu izdvojila 32 specifična predmeta iz Fundusa Muzeja i upravo se u tome skriva muzejska moć koju je na samom otvorenju izložbe istaknula i ravnateljica dr. sc. Tatjana Kolak:

„To bogatstvo muzejskog fundusa, našeg u ovom slučaju, je blago o kojem mi muzealci brinemo, istražujemo, prikupljamo, čuvamo, objavljujemo, izlažemo kao što je u ovoj prigodi, to je naše poslanje

Otvorenje izložbe „Lička čipka“ – *ljepota natikača*

*i moć. To je moć kojom zapravo pokazujemo sve one generacije koje su u određenom vremenskom povijesnom razdoblju utkale dio svoje materijalne kulture u ono što nazivamo kulturna baština“.*⁸

Uz spomenute predmete iz Fundusa, izloženo je i 6 predmeta iz privatnih kolekcija pojedinaca i folklornih društava za potrebe izložbe.⁹ Atraktivan dio je svakako autoričin dokumentarni film u trajanju od 12 minuta s jednom od kazivačica¹⁰, a izložbu je pratilo i 7 postera koje prikazuju osobe u narodnim nošnjama tijekom 20. st. s jasno vidljivim natikačima kao dijelom nošnje. Izrađena je i karta šireg područja Ličkog polja s označenim lokalitetima s kojih potječu muzejski primjerci koji zorno

⁸ <https://radio-gospic.com/2022/05/u-muzeju-like-gospic-otvorena-izlozba-licka-cipka-ljepota-natikaca/> (pristupljeno 2. ožujka 2023.)

⁹ HKUD „Široka Kula“ (3 predmeta) i Ivan Starčević (3 predmeta)

¹⁰ Marija Šebalj, Gospić

Detalj s izložbe

prikazuju i svojevrsne osobitosti mikroregionalnog izraza. Izložba je imala za cilj predstaviti etnografsko istraživanje ličkih natikača kao najljepšeg dijela ličke narodne nošnje s posebnim naglaskom na čipku kao upečatljivog ukrasa na muškim primjercima.

Kao popratni sadržaj izložbe, 24. svibnja održana je radionica u kojoj je sudjelovalo 8 mlađih članova iz FA „Degenija“. Polaznici su se najprije upoznali s tematikom same izložbe, a onda su dobili zadatak da svatko od njih crtežom interpretira ukrase s natikača.

TESLIN ROĐENDAN

Povodom 166. obljetnice rođenja Nikole Tesle i 16. godišnjice otvorenja Memorijalnog centra organizirani su, u dva dana, razni zanimljivi događaji. U subotu, 9. srpnja u Kulturno informativnom centru Gospić održan je prvi Okrugli stol¹¹ na temu: *Hidrocentrala Teslinog doba danas*. Tema su bile hidrocentrale jer je prije 130 godina počela raditi hidrocentrala na rijeci Niagari u kojoj su se prvi put koristili Teslini patenti poput generatora i transformatora izmjenične struje koji se danas koriste po cijelom svijetu.

Zanimljiva i poučna predavanja održali su stručnjaci iz područja zaštite prirode, kulturne, industrijske baštine i obnovljivih izvora energije. U prvo predavanje *Minijaturna hidrocentrala na Plitvičkim jezerima* uveo nas je dipl. ing. stroj. Jurica Cindrić, voditelj Odsjeka za očuvanje kulturne baštine NP Plitvička jezera, koji je govorio o povijesti hidrocentrala na jezeru Veliki Burget te o objektu HE

¹¹ Uspjeh prvog skupa potaknuo je Muzej da nastavi s organizacijom okruglih stolova kao godišnjih manifestacija.

Viktor Milardić, jedan od predavača Okruglog stola

Burget i o planovima za njenu obnovu i prezentaciju posjetiteljima. Drugo predavanje održala je mr. sc. Gordana Goreta, stručna voditeljica Nacionalnog parka Krka na temu: *HE na Krki i njihov utjecaj na Nacionalni park* koja je, između ostalog, naglasila da se u Nacionalnom parku nalazi hidroelektrana koja je proradila samo tri dana nakon hidroelektrane u mjestu Buffalo u SAD-u, jednako tako prema patentu Nikole Tesle, s time da je proizvodila izmjeničnu električnu energiju koja je dalekovodima dovedena do Šibenika. Treće predavanje na temu *Munjara grada Karlovca i hidrocentrale na Kupi* održao je Stjepan Bezjak, ravnatelj Zavičajnog muzeja Ozalj. Munjara je 1908. puštena u pogon, a Karlovac je po uvođenju električne struje bio drugi grad u Hrvatskoj s javnom električnom rasvjetom (prvi je bio Šibenik 1895.). Uvođenje javne rasvjete, kao i kasnija elektrifikacija, doprinijele su industrijskom razvoju Karlovca. Na temu *Vjetroelektrane u RH i udar munje u vjetroagregate* govorio je prof. dr.

sc. Viktor Milardić koji nas je upoznao s rizicima vjetroelektrana zbog udara munja. Naime, vjetroagregati kao i svi ostali visoki objekti (visoke zgrade, telekomunikacijski odašiljači itd.) su izloženi čestim udarima munje. Prosječni broj udara munje u takve objekte može biti desetak i više puta godišnje. Pri svakom udaru munje u objekt mogu nastati oštećenja. Sustavom zaštite od munje i prenaponskom zaštitom nastoji se vjerojatnost oštećenja svesti na prihvatljivu vrijednost. Posljednje predavanje u nizu održao je mr. sc. Milan Filipović iz Udruge *Gavran* koji je definirao temu *117 godina konvencionalnih elektroenergetskih sustava, 1886. – 2003. – 17 ciljeva održivog razvoja*.

Obilježavanju Tesline obljetnice doprinijela je i Turistička zajednica Grada Gospića koja je u večernjim satima na Trgu Stjepana Radića priredila atraktivnu manifestaciju „Tesla Power of lights“. Budući da je *light* motiv cijelog događanja snaga svjetlosti, Gospić je po prvi put obasjala instalacija s kinetičkim svjetlima, kao i već tradicionalni laser show koji je *para*o nebo sve do Smiljana. Snopovima reflektora obasjane su i brojne zgrade i objekti vezani za Teslinu mladost. Oni najmlađi zaigrali su popularnu igru *kružić-kružić* u obliku laserske projekcije, a u Magic dječjem parku s fluorescentnim kamenčićima i trakicama skrivala su se razna iznenađenja koje je tek trebalo otkriti.

U večernjim satima u atriju KIC-a, za sve ljubitelje glazbe, organiziran je House party. Za odličnu i nadasve zabavnu atmosferu pobrinuo se zadarski DJ i producent Andrej Božić aka Andrologic koji je već dvadesetak godina prisutan na elektronskoj sceni. Andrologic posljednjih 20 godina strastveno

Detalj s izložbe *Četiri godišnja doba MC „Nikola Tesla“*

i s ljubavlju uvelike doprinosi glazbenoj elektronskoj sceni i konstantno radi na njezinu podizanju na veći nivo. Dosad bilježi uspjehe putem svojih producerskih uradaka koji su se našli na Label-ovima kao što su: Majestic Family Records (Rusija), Capital Heaven (Engleska), 3rd Avenue (Engleska), Stellar Fountain (Mađarska), Sound Avenue (Belgija), Click Records (Nizozemska/Amsterdam), Submarine Vibes (BiH/Sarajevo), AXON, Records (Španjolska), Capital Heaven (Engleska), Mistique Music (Gruzija), Kulto Label Label (Kolumbija). Ujedno, ostvaruje suradnju s pionirima elektronike pa tako i podršku jakih svjetskih imena kao što su Laurent Garnier, Hernan Cattaneo, Paul Hazendonk, Nick Warren, Madloch, Sebastian Busto, Marcelo Vasami, Marc Poppcke, Chris Fortier, Max Graham, Darin Epsilon...¹²

¹² <https://ezadar.net.hr/zabava/4181274/zadarski-dj-andrologic-obiljezava-dvadeset-godina-na-sceni/> (pristupljeno 8. ožujka 2023.)

U nedjelju, 10. srpnja u eksterijeru Memorijalnog centra otvorena je izložba fotografija *Četiri godišnja doba MC „Nikola Tesla“* Smiljan.

Izložba je rezultat suradnje Ana-Marije Šolaja, stručne voditeljice Centra i fotografa Josipa Durdova.¹³ S obzirom da posjetitelji u Centar pristižu iz cijelog svijeta, a najčešće u ljetnom razdoblju, nemaju priliku vidjeti ljepotu i mijene prirode tijekom cijele godine. Upravo je to ponukalo i dalo ideju Ana-Mariji da priredi izložbu koja će objediniti sva godišnja doba koja se izmjenjuju u Centru. Kako je fotograf Durdov u svojoj biografiji, kao jednu od crtica, istaknuo ljubav prema fotografiranju prirode, bila je uvjerena da će s oduševljenjem pristupiti njezinoj ideji. No fotografiranje svaki put nije bilo lako, ni pristupačno. Štoviše, zahtijevalo je veliku strpljivost fotografa da u godini dana snimi brojne motive i kroz njih predoči sva četiri godišnja doba. Ponekad je bilo potrebno u Centar doći prije samog početka radnog vremena kako bi uhvatio prizor gdje je prostor od 13 674 metra kvadratnih prekriven snijegom bez ljudskih stopa ili kasno navečer kako bi fotografirao spomenik akademskog kipara Mile Blaževića i Mliječnu stazu. Od mnogobrojnih fotografiranih prizora izdvojeno je 8 fotografija pano-formata kojima su se divili svi posjetitelji šetajući godišnjim dobima Teslinog djetinjstva.

¹³ Josip Durdov je fotograf amater rođen u Gospiću. Po struci je magistar primarnog obrazovanja, fotoreporter LIKA CLUB-a i povremeni suradnik časopisa „The Plitvice Times“. Ljubav prema fotografiji pokazala se u ranim danima, a danas je član Fotokluba „Gospić“ i Fotokluba „Otočac“. Njegova prva samostalna izložba fotografija *Male oči u velikom svijetu* otvorena je u Pučkom otvorenom učilištu „dr. Ante Starčević“ u Gospiću 2019. Dobio je nagradu za najbolju fotografiju grada Gospića u organizaciji TZ Grada Gospića (2017.), a na natječaju „JA SAM 100“ tvrtke NIKON povodom 100 godina NIKON-a, ušao je u 100 najboljih u regiji. preuzeto: <https://likaclub.eu/posjetite-otvorena-izlozba-fotografija-mladog-gospickog-fotografa-josipa-durdova/>

Ako ne znate kako, promatrajte pojave prirode, ona će vam dati jasne odgovore i inspiraciju,

jedan od poznatih Teslinih citata. Stoga ponekad svi trebamo samo zastati i uživati u ljepotama prirode.

LVII. LIČKI LIKOVNI ANALE

Jedina likovna tradicionalna manifestacija na području Like koja se neprekidno održava od 1966., posvećena je likovnom stvaralaštvu i stvarateljima koji na neki način imaju poveznicu s ličkim krajem. U sklopu 57. manifestacije, 10. studenog u Malom salonu Muzeja otvorena je izložba slika Vilima Svečnjaka iz obiteljske ostavštine.

Svečnjak je često dolazio u Liku i ovjekovječio mnoge motive, a jedan od njih je pejzaž *Stara Lika* iz 1989. s kojim se autor predstavio na skupnom Likanalnu 1990. Rad je darovao Muzeju i danas se čuva u fundusu Likovne zbirke (inv. br. G-447). Odabirom radova i likovne koncepcije, Vesna Bunčić, muzejska savjetnica, izložbom je posjetiteljima približila Svečnjakov likovni opus koji je iznimno brojan, raznovrstan i vrlo bogat.

Vilim Svečnjak rođen je 1906. u Zagrebu. Od 1913. do 1917. pohađa osnovnu školu u Čabru. Potom nastavlja školovanje na Drugoj realnoj gimnaziji u Zagrebu. Svečnjak je počeo crtati od najranijeg djetinjstva te je sam rekao:

„Svaki slobodni trenutak pasionirano sam koristio za crtanje i bojanje. Tako se u meni rodio slikar.“

Godine 1927. upisuje Umjetničku akademiju, kiparski odjel, a 1929. prelazi na slikarski odjel gdje je diplomirao 1933. Predavali su mu vrtni slikari i pedagozi (Lj. Babić, M. Vanka, V. Becić, M Tartaglia). Godine 1939. priređuje svoju prvu samostalnu izložbu u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu, a već 1943. zbog ratnih neprilika i smrtne osude odlazi u Assisi (Italija). Nakon povratka u Domovinu pokrenuo je osnivanje podružnice ULUH-a u Rijeci (danas HDLU) i postao njezin prvi predsjednik. (1945./1946). Predavao je i likovni odgoj u gimnaziji na Sušaku te postavio i osposobio Galeriju likovnih umjetnosti u Rijeci (danas MMSU).

Na poziv Miroslav Krleža dolazi u Zagreb 1951. gdje preuzima dužnost glavnog urednika za ilustracije i opremu enciklopedijskih izdanja Jugoslavenskog leksikografskog zavoda. Kontinuirano

Posjetitelji tijekom razgledavanja izložbe

Otvorenje izložbe Vilima Svečnjaka, Mali salon MLG

je samostalno i skupno izlagao od 1934. do kraja života. Sudjelovao je na više od tristo skupnih izložbi. Dobitnik je Nagrade „Vladimir Nazor“ za životno djelo 1977. Darovnim ugovorom Marta i Vilim Svečnjak darovali su Gradu Zagrebu 842 djela (slike, crteži, grafike, kolaži), grupirana u dvije zasebne cjeline pod nazivom Donacija „Zemlja“ i „Memorijalna zbirka Marta i Vilim Svečnjak“. Umro je 3. lipnja 1993. u svom rodnom gradu.¹⁴

Gospićkoj publici predstavljeno je 39 Svečnjakovih radova koje je za Likanale, iz obiteljske ostavštine, ustupila njegova nećakinja Višnja Stopar-Poljančić. Slikama je predstavljen njegov veliki i raznovrstan umjetnički opus u trajanju od šest desetljeća, a satkan je od portreta, aktova, pejzaža u kojima se isprepliću razni ciklusi.

M. R. V.

¹⁴ <https://vilimsvecnjak.com/biografija/> (pristupljeno 18. travnja 2023.)

Ljetna kiparska radionica

Nakon dvije godine provedene uz brojna ograničenja u komunikaciji i interakciji, ali i svakom drugom vidu kulturnih, obrazovnih, zabavnih i ostalih sadržaja koji uključuju veći broj ljudi, a sve uslijed pojave virusa Covid-19, svi smo osjećali potrebu nadoknaditi propušteno ili bar potaknuti uobičajeni način življenja. S povratkom u rodni grad imala sam želju pokrenuti razne likovne sadržaje, a jedan od njih je likovna radionica. Uz podršku pročelnice Grada Gospića Ivane Kaleb Asić, zamjenice gradonačelnika Kristine Prša te ravnateljice Pučkog otvorenog učilišta „Dr. Ante Starčević“ Irene Peša, pokrenuta je *Ljetna kiparska radionica*. Radionica je početno bila namijenjena djeci koja su male ekrane ili višak slobodnog vremena na ljetnim praznicima trebala provesti razvijajući svoju kreativnost, motoriku i likovno izražavanje. No na moje opće oduševljenje, ubrzo su i odrasli pokazali interes. Formirane su dvije grupe, jedna za djecu i jedna za odrasle. Polaznici su imali priliku okušati se u više likovnih tehnika.

Prvih nekoliko sati, djeca su crtala olovkom prema promatranju, složenu kompoziciju. Pokazali su dobru mogućnost zapažanja i prenošenja na papir. Zatim su imala slobodnu temu, a tada se tu našlo osoba iz aktualnih događanja u medijima te

više ili manje poznatih TV junaka. Imali su priliku crtati i model prema promatranju. U svakom od tih zadataka, osobito prvom, mogli su naučiti postaviti prizor na zadani format, uspoređivati i prenositi na papir prikazane linije i njihov međusobni odnos. Uz motoričko razvijanje, razvijali su i sposobnost percepcije. Nakon crtanja olovkom radili su u slikarskim tehnikama kao što su akvarel i tempera. Imali su priliku upoznati i jednostavni oblik grafike koji uključuje kartonski otisak. Za navedene tehnike pokazali su veći interes od onoga prema olovci, a radili su prema promatranju i slobodne teme. Kreativnost i zanimljiva likovna rješenja osobito su došla do izražaja kod slobodnih tema. Moglo se tu vidjeti radove koje bismo nazvali apstraktnima, a kod kojih je prisutna zanimljiva likovna kvaliteta. Nešto manji interes pokazali su prema grafici. Razlog je možda nedostatak preše korištene u grafici ili im je sam proces stvaranja, do vidljivih rezultata trajao predugo. Također nisu mogli vidjeti i izravno djelovanje na papir što ih je vjerovatno zbunjivalo ili činilo nestrpljivima. U našoj improviziranoj grafici, crtali su i izrezivali različite oblike od kartona koje su potom lijepili na pravokutni format istog materijala. Na zalijepljene oblike nanosili su boju, a zatim bi kartonsku matricu prislonili bijelom papiru na koji bi tako

Dominik Grčević, gips

prenesli prizor izrađen u kartonu. Nedostatak preše nastojali smo nadoknaditi uz pomoć pritiska valjkastim predmetom.

Po završetku slikarskih tehnika, a s velikim nestrpljenjem djece, prešli smo na kiparske tehnike. Činilo se da je glina u njihovim malim rukama u posve prirodnom okruženju. Sklad je remetio tek zadani oblik i debljina potencijalnog reljefa u nastanku. Uz pomoć nekoliko likovnih primjera i objašnjenja što je zapravo reljef, krenuli su sa zadatkom, a zadatak je bio predmet iz prostora prenijeti na plohu i pri tome paziti na njegov oblik i dimenzije. Pokazali

Mihael Grčević, patinirani gips

su izniman uspjeh i činilo se da im je lakše izraziti se reljefom u glini nego olovkom na papiru (D. Grčević). Poseban uspjeh pokazao je dječak koji je napravio odmak od stvarnog prizora, realistično prikazanog profila ljudske figure i prepoznatljivu obliku dao novu likovnu vrijednost, jaču nego je ona postojala u stvarnom prostoru (M. Grčević).

Nakon modeliranja imali su priliku vidjeti kako se skulptura, izrađena u glini, lijeva u gipsani kalup. Po izradi negativa, lijevali smo i pozitiv u gips kao završni materijal. Djeca su bila osobito zadovoljna kada su vidjeli svoj rad u trajnom materijalu koji će

Ivan Krajcar, gips

Ivana Radošević, *Maja Šuput*, gips

Šimun Guliver Gusić, *Cerix*, gips

Bartul Vigo Gusić, *Mozzart*, gips

Petar
Jurišić,
Lignja,
gips

moći postaviti na zid. Tijekom radionice realizirali su nekoliko reljefa, a neke su patinirali glinom. Potom su imali priliku upoznati se s punom plastikom i raditi osobu prema vlastitoj želji. Bila sam zaista iznenađena vidjevši koliko dobro postavljaju oblike i odnose među njima. Na tim malim bistama može se vidjeti skladna proporcija lica, ali i kiparski zatvorena forma poput bloka koja daje na snazi voluminoznosti (I. Krajcar).

Valter Krajcar, ugljen

Ivana Jurišić Krajcar, gips

Sa željom za detaljem otkrivali su o kojoj je osobi riječ pa su se u društvu našli Maja Šuput (I. radošević), autoru poznati *youtuber* Cerix (Š. G. Gusić) te Mozart (B. V. Gusić).

Izuzetno je zanimljiv i reljef lignje, kojeg je mladi autor napravio prema sjećanju na njemu prepoznatljiv oblik (P. Jurišić).

Čini se, ukoliko nastave razvijati svoj talent, kako bi naš kraj u budućnosti mogao biti bogatiji za nekoliko kiparica i kipara.

Kako se crtež često smatra ishodišnom točkom likovnog djela, tako su i odrasli polaznici na početku radionice radili crtačkim tehnikama, olovkom i ugljenom. Crtalo se prema promatranju, složenu kompoziciju sačinjenu od različitih oblika, organskih i anorganskih. Polaznici su pokazali prepoznavanje formi i njihovih međusobnih odnosa te vješto prenošenje na papir. Osobito su se istaknuli u prikazivanju volumena sjenčanjem u tehnici ugljenom. Uz lagane korekcije nastajali su pravi tektonski prizori kod kojih se mogao osjetiti afinitet prema prikazivanju volumena (V. Krajcar).

Ivana Jurišić Krajcar, gips

Prvi kiparski zadatak bio je modeliranje reljefa u glini prema promatranju, za tu prigodu postavljene mrtve prirode. Promatrani prizor uključivao je kompoziciju sačinjenu od nekoliko geometrijskih oblika postavljenih uz umjetnu biljku manjeg formata. Uz prenošenje promatranih formi na glinenu podlogu, polaznici su trebali prikazati i njihov međusobni odnos te dočarati prostor među njima. Na reljefu od tek desetak milimetara visine, uspješno su prikazali promatrane oblike te udaljenosti među plohama, njihov međusobni odnos kao i odnos predmeta prema prostoru u kojem se nalaze.

Po završetku modeliranja reljefa isticala se različitost senzibiliteta koja je, rekla bih, odgovarala mojem kratkom poznavanju autora. Neki su nastojali prikazati elemente bliže zadanoj podlozi s blagim prijelazom u visinama prikazanih predmeta, dok se kod drugih mogao iščitati veći kontrast, a time i dobivena ekspresija (I. Jurišić Krajcar). Reljefi su zatim lijevani u gipsani kalup, a potom su rađeni odljevi u gipsu. Sljedeći korak je bio reljef prema

Karla Stilinović, gips

Maja Butković, glina

Karla Stilinović, gips

fotografiji likovnog primjera koji je prikazivao portret u profilu (K. Stilinović), a potom su na trećem reljefu, trebali modelirati na osnovu promatranja, izloženu bistu koja je prikazivala poznatog glazbenika (M. Butković).

Zanimljiva likovna vrijednost nastala je prilikom postavljanja konturnih linija portreta u kojoj se mogla osjetiti i svježina likovnog izraza pa se autorica složila s mojim prijedlogom da rad zaustavimo u toj fazi i lijevamo u završni materijal (I. Jurišić Krajcar).

Drugi je zadatak bio prema promatranju, modeliranje biste postavljene u stvarnoj veličini. Polaznici su trebali modelirati bistu manjih dimenzija, do 20 cm visine. Trodimenzionalni oblik nastojali su prikazati što vjernije predlošku promatranom iz više kutova gledanja, unutar 360 stupnjeva. Kako je riječ o ljudskom liku, trebali su voditi računa o osnovama anatomije, a nastojali smo postići i sličnost s prikazanom osobom. Znatno složeniji zadatak od prethodnog, polaznici su uspješno riješili.

Valter Krajcar, gips

Nastale biste funkcionirale su, kiparski gledano, poštujući anatomiju ljudskog lica. Obzirom da je riječ o prvom izvedenom trodimenzionalnom prikazu osobe prema promatranju, radovi su više nego dobri (K. Stilinović, V. Krajcar).

Najbolji radovi nastali na kiparskoj radionici koja je trajala tri mjeseca imali su javnu prezentaciju postavljanjem izložbe u atriju Pučkog otvorenog učilišta „Dr. Ante Starčević“. Izložba je bila otvorena od 10. do 30. ožujka 2023., a dostupna je na <https://www.youtube.com/watch?v=UKggefKnoYE>.

Baveći se kiparstvom naglasila bih, da sam rad obogaćuje kao i onaj uspješno okončan. No posebno je zadovoljstvo pokazati taj rad i zainteresiranom promatraču. Stoga je iznimno značajno da su polaznici radionice doživjeli i taj element stvaralaštva koji je posebno obradovao i mene kao njihovu mentoricu, a sigurno i naše sugrađane koji su posjetili izložbu.

M. P.

Tesla u čudotvornim rukama Meštrovića

Ivan Meštrović rođen je u Vrpolju 15. kolovoza 1883. Djetinjstvo je proveo u selu Otavice, u Dalmaciji, odakle mu potječu roditelji. Kao dijete je pokazivao interes za umjetnost i književnost. U pastirskim danima izrađuje male skulpture od drveta, a prije odlaska u Split na daljnje školovanje, imao je prvu amatersku izložbu u Drnišu. Majstor Pavao Bilinić prepoznaje njegov dar i sa šesnaest godina uzima ga za šegrta u klesarskoj radionici podno zvonika katedrale sv. Duje.

U Beč odlazi 1900. gdje pokušava upisati akademiju, no zbog nedovoljno formalnog školovanja, nije bio primljen. Sljedeće godine, uz prethodnu pripremu, iz drugog pokušaja upisuje Akademiju likovne umjetnosti. Od 1903. izlaže s umjetničkom skupinom Secesija u Beču sve do 1910. Po završetku Akademije upisuje studij arhitekture i upoznaje svoju prvu suprugu, Ružu Klein.

Zahvaljujući brojnim radovima koje je otkupio Karl Wittgenstein, Meštrović se 1908. seli u Pariz gdje se upoznaje i surađuje s Auguste Rodinom te stvara više od pedeset skulptura u dvije godine. U Rimu je 1911. sudjelovao na Svjetskoj izložbi

umjetnosti i osvojio prvu nagradu u kiparstvu za ciklus *Fragmenti Kosova*. Skulpture napravljene u tom razdoblju donose mu međunarodni ugled.

Po završetku Prvog svjetskog rata vraća se u Hrvatsku i adaptira kuću u Zagrebu. Nakon smrti ljubavnice Marije Račić, Meštrović gradi Mauzolej obitelji Račić, *Kraljica anđela* u Cavtatu.² Dok je radio na Mauzoleju, zaljubljuje se u Olgu Kesterčanek. Olga i Meštrović preselili su se u Zagreb i zajedno imali četvero djece. Prvi put odlazi u SAD 1924. i tada upoznaje Nikolu Teslu. Još 1945. dobiva američko državljanstvo, a 1946., Sveučilište u Syracuseu, država New York, nudi mu profesorsko mjesto te se on seli u SAD. Deset godina kasnije postaje profesor na Sveučilištu Notre Dame u gradu South Bend u Indiani.

Ivan Meštrović u mladosti¹

¹ Preuzeto <https://mestrovic.hr/biografija/> (pristupljeno: 10. studenog 2022.)

² Iz privatnog albuma.

Mauzolej obitelji Račić Kraljica anđela u Cavtatu

Činom darivanja 1952. potpisuje ugovor s tadašnjom NR Hrvatskom u kojem hrvatskom narodu daruje svu svoju imovinu u Splitu i Zagrebu, mauzolej u Otavicama te više od četiri stotine skulptura i crteža. Jedan od važnijih uvjeta u Darovnici jest misno slavlje na narodnom „i to samo na staroslavenskom jeziku“ koje se treba održavati u crkvicama (Crikvine-Kaštilac, Sv. Križ i Otavice, Crkva Presvetog Otkupitelja – grobnica obitelji Meštrović). Prije smrti, Meštrović na kratko posjećuje Zagreb i Split. Umro je 16. siječnja 1962. u 79. godini u South Bendu, tek nekoliko mjeseci nakon smrti sina. Posljednje počivalište je u obiteljskoj grobnici.

Neka od Meštrovićevih djela

Osobitu pozornost postigla je fontana *Vrelo života* izrađena za industrijalca Karla Wittgenstein, onodobnog poznatog mecena, izložena u dvorani Secesije 1908. Nakon financijskog kraha ovog industrijalca, otkupljena je uz Meštrovićevu pomoć i danas se nalazi u Drnišu.

Meštrovićeva fontana Vrelo života

Katalog izložbe Secesija, 1908.³

U pismu Ivanu Meštroviću, Nikola Tesla je izrazio divljenje njegovim *Indijancima*, postavljenim na čikaškom trgu Congress Plazza. Ove dvije monumentalne brončane skulpture koje je naručila Zaklada Benjamina Fergusona 1926., izrađene su u Ljevaonici ALU u Zagrebu, a postavljene 1928. na zapadnom ulazu u Grant Park.

³ Preuzeto <https://www.crveniperistil.hr/proizvod/secession-xxx-ausstellung-der-vereinigung-bildender-kunst-ler-osterreichs-secession-wien/> (pristupljeno 11. studenog 2022.)

Meštrovićevi *Indijanci* (*Strijelac i Kopljanik*), 1928., bronca⁴

Meštrovićevi *Indijanci* – *Strijelac i Kopljanik*, su skulpture visoke oko pet metara, a na postamentu dosežu visinu od jedanaest metara. Neobične su po izostanku oružja, jer je Meštrovićeva nakana bila, da se pozornost usmjeri na snažno realistično oblikovanje anatomije ljudskog tijela.

Ovako monumentalne skulpture zahtijevale su iznimnu vještinu lijevanja te je prvi put primijenjena nova tehnika lijevanja na izgubljeni vosak. Nedavno su gotovo postale žrtvom tzv. „cancel kulture“, odnosno kulture odstranjivanja i otkazivanja te su se našle na popisu javnih spomenika koje treba ukloniti s aspekta rasističkog stava iznošenjem netočnih ili ponižavajućih karakteristika

američkih Indijanaca. Upravo suprotno, u Meštrovićevim *Indijancima* očitava se počast ovom narodu u izraženoj percepciji njihove snage, duha i uznositosti, a posebice identitetskoj autentičnosti.

Podjednako poznat *Zdenac života* s kojim započinje strelovit umjetnikov uzlet, izložen 1906. na Secesiji u Beču, Meštrović je želio postaviti u Splitu, no grad Zagreb je bio zainteresiran već pri nastanku prvih umjetnikovih skica. Skulpturu je otkupio Isidor Kršnjavi 1910. i postavio je 1912. ispred zgrade HNK u Zagrebu izazivajući „čudorednu“ zgroženost ondašnjih stanovnika.

Meštrovićev *Zdenac života* na razglednici

⁴ Preuzeto [https://hr.wikipedia.org/wiki/Indijanci_u_Chicagu_\(Me%C5%A1trovi%C4%87\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/Indijanci_u_Chicagu_(Me%C5%A1trovi%C4%87)) (pristupljeno 10. studenog 2022.)

Nikola Tesla

„Ja izum tražim zbog izuma,
kao umjetnik »l'art pour l'art«.”

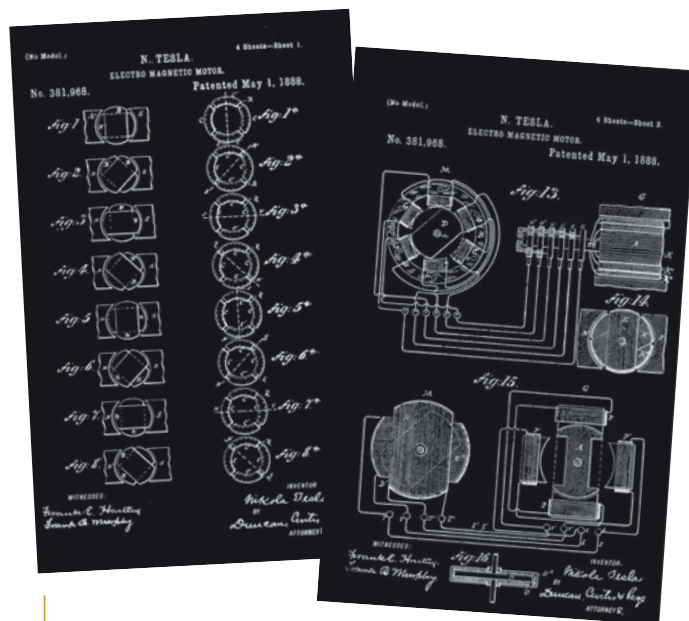
Tesla s knjigom Ruđera Boškovića
Theoria Philosophiae Naturalis.⁵

Slavni pronalazač, znanstvenik i vizionar, genij elektrotehnike zadužio je cijeli svijet svojim pronalascima bez kojih bi današnje doba bilo nezamislivo. To se prije svega odnosi na proizvodnju, prijenos i korištenje izmjenične električne energije, ali i bežični prijenos informacija, daljinsko upravljanje i brojna druga. Prvo bi izvodio pokuse, stvarao prototipove i pronalazio epohalna otkrića, no suvremenici ga često puta nisu shvaćali – bio je daleko ispred svog vremena.

⁵ Preuzeto: Filipović, Zoran. 2006. *I bi svjetlo!*. Naklada Zoro. Zagreb-Sarajevo. 7.

Još u djetinjstvu, u selu Smiljan, kroz nedužnu dječju igru, razotkrivao je tajne prirode koja mu je ostala uzor do kraja života. Trenutke inspiracije doživljavao je u obliku bljeskova – slika iz kojih bi iščitao rješenje za problem kojim se bavio. Iz pogrešaka je učio, a neuspjeh mu je bio poticaj da ustraje još i više. Sve je inicirano iz vizije, upravo kao što nastaje umjetnost i njegov rad je počivao na čistom zadovoljstvu.

Duboka umna aktivnost, moć koncentracije i predanost, dosljednost i upornost odveli su ga, iako bez formalne naobrazbe, na pijedestal znanosti.

Crtež Teslinog patenta U.S. Patent 381, 968,
koji pokazuje način rada indukcijskog motora koji koristi
izmjeničnu struju⁶

⁶ Nav. dj.

Tesla – Meštrović

*„Trebalo biti zaljubljen u vječnost
da djelo bude bar sjena njezina“*

Jednom je izjavio veliki kipar Ivan Meštrović. I da, vječna su djela Tesle i Meštrovića, a mi još uvijek nastojimo otkriti svu veličinu uma i visina koje su dosegnuli. Umjetnik Meštrović nosio je težnju da u vječnost prenese prolaznost života, dok je naš genije Tesla težio stvaralaštvu koje će trajno promijeniti budućnost na bolje.

Stremili su dubokim univerzalnim ljudskim težnjama i vrijednostima, harmoniji između, i oko nas, odnosno pravdi, istini, radu, ljepoti, mudrosti. Svemu onom najboljem u čovjeku i što čovjek može dati. Ovi hrvatski velikani u potpunosti su uspjeli u tome.

I Umjetnik i Znanstvenik posjedovali su snagu i emociju, duboku univerzalnu ljudskost te su svojim radom to i izražavali. Meštrović je bio prisutan u stvarnom vremenu kroz prihvaćanje modernih izraza koji su mu omogućili da bude razumljiv svojim suvremenicima. Naš genije je otišao korak dalje, ispred svog vremena. I jedan i drugi oslanjali su se na bogato iskustvo i instinkt. Umjetnika je to odvelo u savršene izvedbe, a genija u epohu modernog doba.

Pisma koja su dvojica velikana razmjenjivala u razdoblju od 1924. do 1939. nisu brojna, niti obimna, no svjedoče o prijateljstvu i obostranom uvažavanju. Upoznali su se na američkom tlu, u New Yorku potkraj 1924., u trenutku kada Meštrovićevo

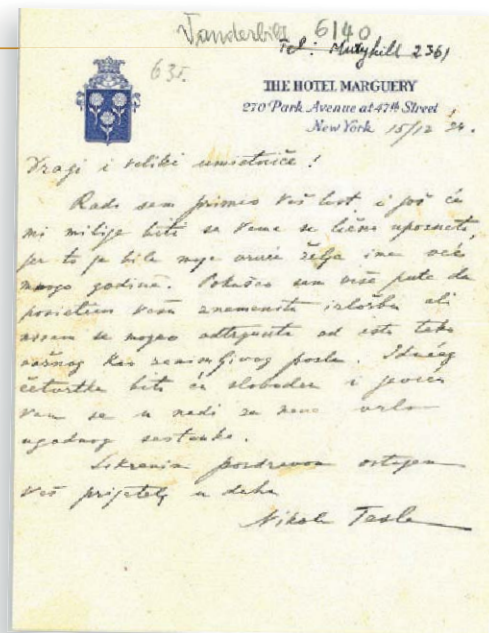
stvaralaštvo doseže vrhunac, a Tesla je vidno ostavio trag u području znanosti.

Meštrović se obratio Tesli u pismu poslanom 13. prosinca 1924. iz hotela Gotham u New Yorku, sa željom da ga veliki pronalazač primi.

„Poštovani gospodine Tesla, dolazeći ovamo bila je jedna od glavnih želja da se upoznam s Vama. Znajući da Vas ljudi ometaju i da će Vam svako novo poznanstvo biti neugodno, odlagao sam moju posjetu od dana na dan“⁷

Tesla mu nakon dva dana, 15. prosinca odgovara iz hotela Marguery:

„Dragi i veliki umjetniče! Rado sam primio vaš list i još mi je bitno sa Vama se lično upoznati, jer je to bila moja vruća želja ima već mnogo godina. Pokušao sam više puta da posjetim Vašu znamenitu izložbu ali nisam se mogao odtrgnuti kao zanimljivog posla. Idućeg“

Teslino pismo upućeno Meštroviću, 1924.⁸

⁷ Rudež, Tanja. *Tesla je želio da ga Meštrović portretira*, preuzeto <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/tesla-je-zelio-da-ga-mestrovic-portretira-3390422> (pristupljeno 11. studenog 2022.).

⁸ Pismo pohranjeno u Atelijeru Meštrović, vlasništvo je dr. sc. Mate Meštrovića, inv. br. 856 A1

*četvrtka bit ću slobodan i javiću Vam se u nadi za mene vrlo ugodnog sastanka. Iskrenim pozdravom ostajem Vaš prijatelj u duhu.
Nikola Tesla“.*

Ovim pismom započelo je prijateljstvo dvojice ljudi koji su živjeli za svoje ideale.

Tesla je rado kontaktirao umjetnike i znanstvenike porijeklom iz Domovine te je u svim tim susretima dolazila do izražaja Teslina predanost znanosti, velika širokogrudnost i pripadnost ideji ravnopravnosti i slobodi čovječanstva.

Sastajali su se u New Yorku i razgovarali o različitim temama, razmjenjujući uspomene na djetinjstvo provedeno u Hrvatskoj. Vrlo rado su provodili vrijeme u dugim šetnjama po Manhattanu, a kako su voljeli poeziju, recitali bi jedan drugomu stihove svojih omiljenih pjesnika. Tesla bi u šetnji hranio golubove, a Meštrović se divio tom ritualu – znali su u jednostavnosti prepoznati ljepotu.

O Teslinom idealizmu, Meštrović je u svojoj knjizi *Uspomene na političke ljude i događaje* zapisao sljedeće:

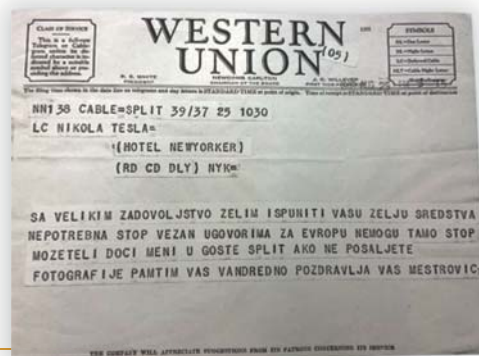
„Njegov ideal i svi njegovi napori bili su usmjereni na to, da koristi napretku čovječanstva. Iza toga je skrenuo u mistiku i pripovijedao mi, kako se još od mladosti prije spavanja, klečeći na golim koljenima, molio Bogu. Kad sam ga upitao, kakve molitve moli, odgovorio mi je:

- One, koje sam u djetinjstvu molio. Ali, da, tako sam se molio sve do svoje pedesete godine. Od toga se doba molim drugačije, nu to je svejedno, suština je ista, i ja se molim Bogu svakoga dana.“

(Meštrović 1993: 169)⁹

Telegram kojeg je Tesla uputio Meštroviću četiri godine prije svoje smrti, 1939.¹⁰

Meštrovićev odgovor upućen Tesli, 25. kolovoza 1939.¹¹

Iz ostalih pisama, a dio su ostavštine koja se danas čuva u beogradskom Muzeju Nikola Tesla, saznajemo kako je Tesla doživljavao Meštrovićevo umjetnost. Intrigantan, ugladen vizionar, bi o je poželjan model za umjetnički opus, međutim Tesla pozirati nije htio. Ipak, još jedan put prekoračio je granice svoje skromnosti, zatraživši kipara da izradi njegov portret.

Tomu svjedoči telegram upućen Meštroviću 1939., nedugo prije Tesline smrti. Kipar pristaje na to bez ikakve naknade.

⁹ Meštrović, Ivan. 1993. *Uspomene na političke ljude i događaje*. Zavod Matice Hrvatske. Zagreb.

¹⁰ Preuzeto: Filipović, Zoran. 2006. *I bi svjetlo!*. Zagreb-Sarajevo. 152-153.

¹¹ Nav. dj.

Jedan od pet odljeva Meštrovićeve biste Nikole Tesle (Gliptoteka HAZU-a)¹²

U hladnoj bronci, tim čudotvornim rukama oblikovao je Meštrović volumen – Teslin lik koji je snagom uma nadživio prostor i vrijeme kojem je pripadao. Na osnovi sjećanja i fotografija, izradio je kipar 1952. bistu

svjetskog znanstvenika i svog prijatelja. U bisti prepoznajemo karakterističnu Teslinu pozu, blago pognute i zakošene glave, markantnih crta lica zamišljenog genija. Po uputi umjetnika, prema poslanom sadrenom modelu trebalo je izraditi dva odljeva, jedan za zagrebačku Akademiju (HAZU) i jedan za Beč. (Vujanović 2017: 113-116).¹³

Danas znamo za pet odljeva u bronci od željena kipareva dva – Beč, Gospić, Beograd, Gliptoteka HAZU (u vlasništvu Moderne galerije) i Atelijer Meštrović (bista koja je bila dio fundusa Galerije na Mukinjama). Je li bista za Niagara Falls ikada izlivena, danas ne znamo.

Postojeći odljevi su lijevani nakon kipareve smrti, no dokumentacija je manjkava pa ne znamo tko

ih je naručio, u kojoj prigodi i tko ih je u konačnici financirao.

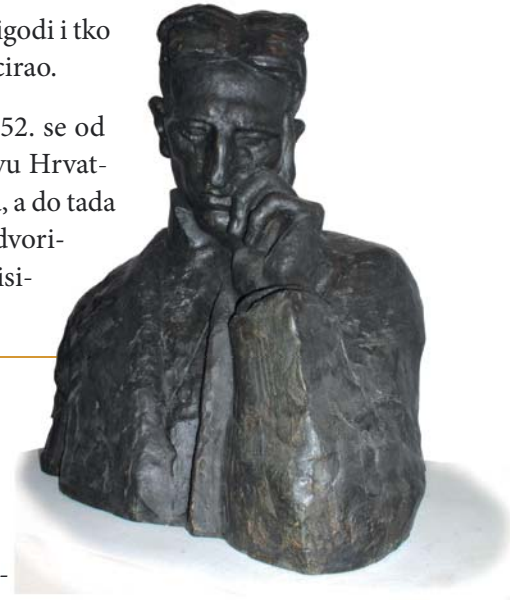
Gipsani model iz 1952. se od 2003. nalazi u vlasništvu Hrvatskog povijesnog muzeja, a do tada se nalazio u Banskim dvorima, čak pogrešno pripisivan Vanji Radaušu.

Gospički odljev u Teslinoj rodnoj kući, 2004.¹⁴

Gospička bista

Ministarstvo prosvjete NRH 1948. gospičkoj Gimnaziji dodjeljuje naziv Gimnazija Nikola Tesla te je takav naziv nosila sve do 1977. kada se osniva Centar odgoja i usmjerenog obrazovanja (COUO) „Nikola Tesla“. Pod tim je imenom djelovao sve do 1993., kada pravni sljednici Centra postaju Gimnazija Gospić i Strukovna škola Gospić. (Lemić 2012: 388-396).¹⁵

Povodom obilježavanja 130. obljetnice rođenja velikana, u srpnju 1986. održano je niz svečanih manifestacija u Gospiću i Smiljanu (građevinska obnova kompleksa i novi stalni postav). Za tu prigodu, Zajednica općina Gospić ispred COUO postavlja Meštrovićeovu bistu Tesle. Svečano otkrivanje, premda planirano za genijev rođendan, dogodilo se nekoliko dana ranije, 5. srpnja.

¹² Meštrović, Ivan. Bista Nikole Tesle, Syracuse, New York, SAD, 1952. bronca, 72x70,5x43cm, vlasništvo Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, izložena u Gliptoteci HAZU, Zagreb, inv. br. MZP- 1105.

¹³ Vujanović, Barbara. 2017. *Meštrovićev znak u Zagrebu*. Muzeji Ivana Meštrovića, Atelijer Meštrović. Zagreb.

¹⁴ Fototeka Muzeja Like Gospić

¹⁵ Lemić, Ana. 2012. *Gimnazija Gospić 1860.-2010*. Državni arhiv u Gospiću. Gospić.

Zbog zaštite umjetničkog djela, tijekom proljeća 1994. i ratnih razaranja, Muzej Like Gospić prenosi i pohranjuje u muzejsku čuvaonicu gospički odljev.

Kako se uopće Meštrovićev Tesla našao u Gospiću? Kao i sve oko Tesle, i ova je priča tajanstvena.

Plitvička bista (Mukinjje)

Odljev u katalogu Galerije Spomen-doma boraca i omladine VI. ličke proleterske divizije „Nikola Tesla“ na Mukinjama

Jedan odljev nalazio se u postavu Galerije Spomen-doma boraca i omladine VI. ličke proleterske divizije „Nikola Tesla“ na Mukinjama.¹⁶ Između ostalih djela, u umjetničkom fundusu ove Galerije zabilježen je brončani odljev kojeg je vjero-

jatno 1983. darovao tadašnji SIZ za kulturu grada Zagreba. Fundus je tijekom rata nestao, osim jednog odljeva Josipa Broza Tita, rad kipara Antuna Augustinčića, a Meštrovićev Tesla svoj put okončava u Atelijeru Meštrović u Zagrebu 1998. No prema kazivanju očevidaca, još jedna Teslina bista nalazila u nekom skladištu na Plitvičkim Jezerima te je predana gospićkim novinarima koji je prevoze

¹⁶ Nacionalni park Plitvice. 1986. *Galerija spomen doma boraca i omladine VI. ličke proleterske divizije „Nikola Tesla“*, Likovna galerija. Plitvička jezera. 35.

u „Ladi Nivi“ u Gospić i predaju onodobnoj Zajednici ličkih općina. Prema tomu, na području Plitvičkih Jezera oko sredine 80-ih godina prošlog stoljeća nalazimo dvije Tesline biste istog autora?!? Je li gospićki odljev zaista jedan od plitvičkih?

Bečka bista

Bečki odljev¹⁷

Možda je upravo poziv Rudolfa Siebera, u ime Tehničkog muzeja 1951., da načini bistu Thomasa Alve Edisona, potaknuo kipara da se sjeti želje koju mu je prije više od desetljeća uputio prijatelj. Kipar je sugerirao Sieberu da treba upriličiti proslavu u čast Tesle te da će im on poslati iz Amerike odljev sadrene biste. U pisanoj korespondenciji Meštrovića i Save Kosanovića, Teslinog nećaka, pronalazimo njegovo pismo kiparu od 6. lipnja 1951. Navodi da su mu Austrijanci odgovorili: „Bista će u našoj palači zauzeti najčasnije mjesto i svaki dan stotinama

¹⁷ Preuzeto <https://www.technischesmuseum.at/museum/online-collection/#sammlung/ui/%7B%22search%22%3A%22nikola%20tesla%22%7D/objectdetail/163235> (pristupljeno 11. studenog 2022.)

posjetilaca biti pred očima kao simbol najvišeg ljudskog stvaranja...“ Povodom obilježavanja 10. godišnjice smrti, Teslinu bistu je u Beču 1953. otkrio upravo njegov nećak. Bečki odljev danas nije izložen javnosti, dok u digitalnoj dokumentaciji bečkog Muzeja, uz niz netočnih biografskih Teslinih podataka, niti kipar uopće nije naveden kao autor djela.

Beogradska bista

Odljev beogradske biste izložen je 1956. u Muzeju Nikole Tesle u Beogradu i od tada je u njegovom stalnom postavu.

Beogradski odljev¹⁸

¹⁸ Iz privatnog albuma.

Tesla ponire u sebe

Jedna od najčešće korištenih i viđenih fotografija Nikole Tesle, jest ona gdje čita djelo Ruđera Boškovića, *Theoria Philosophiae Naturalis*. Znanstvenik je u mnogim aspektima svoga rada crpio inspiraciju iz Boškovićeve lika i djela te je njihovo „umjetničko spajanje“ u spomenički pandan, uspostavilo još jednu idejnu poveznicu između dvojice velikana.

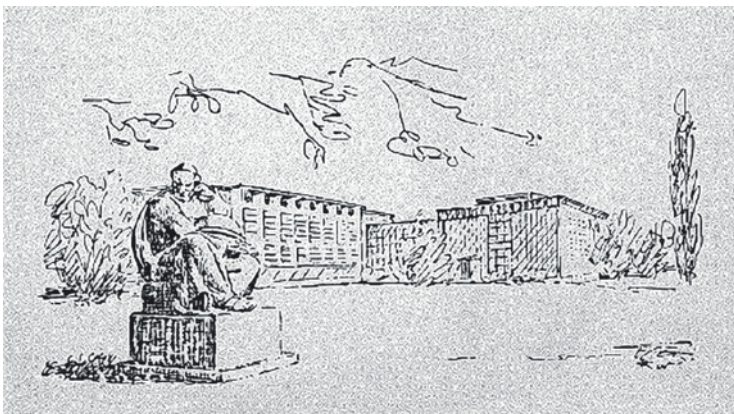
Meštrović na vlastitu inicijativu izrađuje kip Nikole Tesle namijenjen Institutu „Ruđer Bošković“. Sadreni model šalje iz SAD-a, 1954. Tri godine kasnije lijevan je u bronci u Ljevaonici Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu i postavljen na kiparevo željeno mjesto. Spomenik Nikole Tesle izmješten je 2006. na križanje Tesline, Masarykove i Preradovićeve ulice. Osim činjenice da je narušena umjetnikova koncepcija diptiha, odnosno utemeljenost i kontinuitet hrvatske i svjetske tradicije znanstvene misli, vodi se i polemika o prikladnosti trenutne lokacije s obzirom na prostorno određenje skulpture (Vujanović 2017: 115).¹⁹

Tadašnji predsjednik Vijeća Instituta, Ivo Supek u pismu od 17. svibnja 1957., piše:

„Upravo sam danas vidio Vaš kip N. Tesle i ja sam neobično dirnut tim Vašim darom Institutu „Ruđer Bošković“. Prije svega sama zamisao da Ruđer i Tesla budu zajedno, je krasno ostvarena, a pogotovo mi se sviđa profinjena kontemplativnost s kojom je dan lik Nikole Tesle.“²⁰

¹⁹ Nav. dj.

²⁰ Pismo I. Supeka, 17. svibnja 1957. Ivanu Meštroviću; Supek se potpisuje kao predsjednik Vijeća Instituta „Ruđer Bošković“. Institut „Ruđer Bošković“. 1955-57; CMST 2/129; University of Notre Dame Archives.

Meštrovićeva skica Instituta „Ruđer Bošković“²¹

Zanimljivo je da se Kosanović obratio Meštroviću s prijedlogom da napravi još jednu Teslinu skulpturu koja će biti postavljena u Beogradu, no Meštrović je to, u jesen 1956. glatko odbio:

*„Dakle da ste se na mene obratili za spomenik Tesli u Zagrebu ili Smiljanima, ja bi se bio makar star odazvao. Smiljani čak ni u duhovnom smislu ne mogu biti nikamo anektirani i ostaju gdje su u Hrvatskoj. Tesla imade pravo da njegov spomenik stoji u njegovoj užoj domovini, a ona dužnost da ga ističe između svojih najprvih sinova“.*²²

I. S. , J. S. P.

²¹ Meštrović, Ivan. 1962., skica kipa Rudera Boškovića ispred Instituta „Ruđer Bošković“; University of Notre Dame Archives, CMST 2/129.

²² Pismo/skica Ivana Meštrovića, bez datuma, ali moguće u rujnu ili listopadu 1956., Savi Kosanoviću. Izvor: Kosanović, Sava, 1949-56; CMST 3/30; University of Notre Dame Archives.

Teslin spomenik na uglu Masarykove i Preradovićeve ulice, 2006.

Ana Tomljenović

(1938. – 2023.)

Ana Tomljenović

Smiljan je dao značajne ljude; od svjetski poznatog Nikole Tesle pa do učitelja i čuvara narodne predaje Ivana Stipca. Među tim poznatim Smiljančanima je i Ana Tomljenović, vrsna ekonomistica, novinarka, publicistkinja i zaljubljenica u povijest. Rođena je 28. srpnja 1938. u Kastvu, pokraj Rijeke. Otac Vjenceslav Juka Tomljenović bio je smiljanski učitelj, dok je majka Ivka Seka Peitel bila rodom iz Gospića (Tomljenović 2003: 293).¹

Osnovnu školu pohađala je u Smiljanu, a gimnaziju u Gospiću i Zagrebu. U potonji se preselila 1953. gdje je pohađala i završila Ekonomski fakultet, 1961. Vrijedno je i marljivo radila u struci na poslovima marketinga, vanjske trgovine, banкарства i financija.² Odrastala je s knjigama te je u slobodno vrijeme čitala, ponajviše memoaristiku i povijesnu literaturu. Bavila se i sportom te je na Univerziji u Zagrebu bila jedan od sudaca u disciplini atletičara.³

Tijekom djetinjstva i sazrijevanja počela se zanimati za prošlost svog užeg zavičaja. Iako je živjela

¹ 2003. Tomljenović, Ana. *Smiljan i okolica (Brušane, Trnovac i Bužim)*. Zagreb-Smiljan.

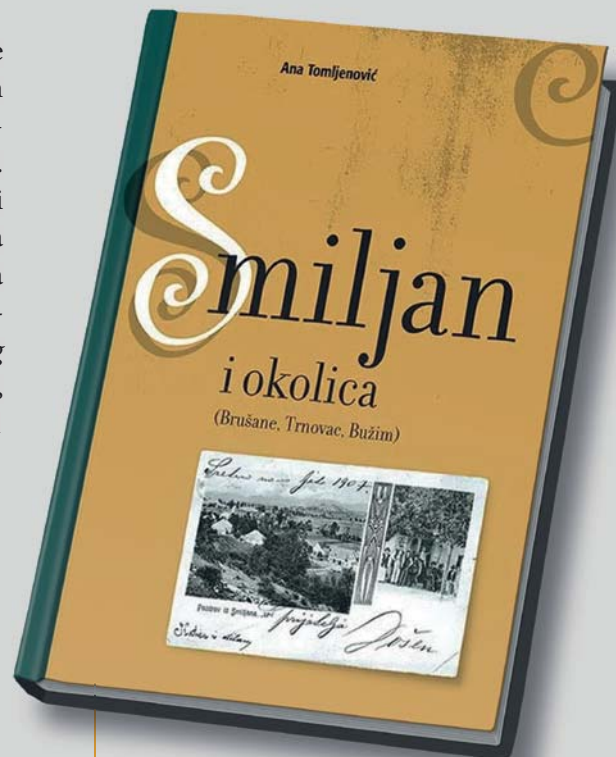
² Nav.dj.

³ Svoju službenu odoru i znakovlje poklonila je Muzeju Like Gospić.

u Zagrebu, Smiljan je nosila u srcu i mislima te je duhom uvijek bila prisutna u njemu. Tijekom obrambenog Domovinskog rata, Ana je našla načina kako pomoći svojoj rodnoj Lici i Smiljanu. Bila je aktivna članica *Lika fonda* kojeg su osnovali Gospićani koji su živjeli u Zagrebu, radi pružanja pomoći rodnom zavičaju. Početkom 1993. počela je pisati u listu „Vila Velebita“, u rubrici *Naši razgovori – Razgovaramo s uglednim ljudima iz našeg zavičaja*, vodeći intervjue s uglednim Ličanima, Senjanima, Podgorcima i Pažanima.⁴ Istraživačkim pristupom odlikuju se njezini tekstovi u rubrikama ovog ličkog zavičajnog glasila, *Značajne ličnosti naše prošlosti* i *Stradanja Hrvata prije Domovinskog rata* te u *Leksikonu ličkih umjetnika*. Time je pokazala da joj je rodni kraj duboko u srcu. Vrijedno je radila i prikupljala povijesnu literaturu te odlučila pisati o Smiljanu. Ana je bila svjesna koliko je važno njegovati povijest i narodne običaje jer bez toga nam se gubi korijenje iz kojeg smo potekli.

Upornim radom ostavila je brojna djela, pedeset devet intervjua, više od tristo pedeset tekstova objavljenih u „Vili Velebita“ i dvije velike monografije, *Smiljan i okolica (Brušane, Trnovac, Bužim)*⁵, *Smiljan i okolica, Tradicijska kultura, život i običaji u XIX. i prvoj polovici XX. st.*⁶

Iza nje su ostali brojni tekstovi objavljeni u Ličkoj reviji, časopisu Ogranka Matice hrvatske u

Smiljan i okolica (Brušane, Trnovac, Bužim)

Gospiću – o srednjovjekovnom Smiljanu 2001.⁷, ličkom tisku koji se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu i spomen na Antu Glavičića, ravnatelja Gradskog muzeja u Senju, 2003.⁸, Frangešovu reljefu na pročelju gospičke Katedrale, 2006.⁹, ličkim glasilima u razdoblju od 1886. do 2006. i o dr. Hinku Fuxi, dr. Ferdi Grospiću te

⁴ Nav. dj.

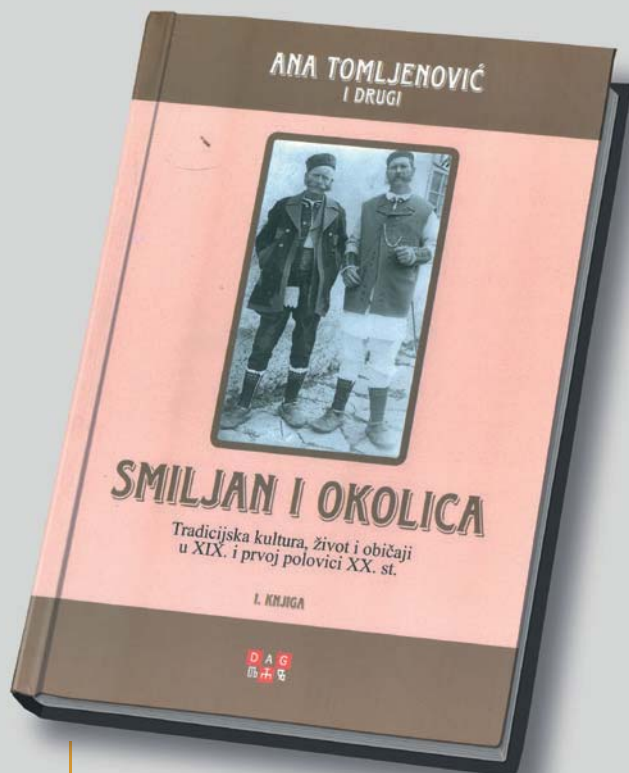
⁵ 2003. Izdavačka kuća Meridijani. (Ur.) Feletar, Dragutin. Zagreb – Smiljan.

⁶ 2011. Državni arhiv u Gospiću. (Ur.) Mataija, Ivica. Gospić.

⁷ 2001. Smiljansko područje u srednjem vijeku. *Lička revija*, 1. (Ur.) Šimić, Ranko. Gospić. 24-27.

⁸ 2003. Lički tisak u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. *Lička revija*, 3. (Ur.) Šimić, Ranko. Gospić. 64-71., 100.

⁹ 2006. Djelo slavnog kipara Roberta Frangeša-Mihanovića na pročelju gospičke katedrale. *Lička revija*, 6. (Ur.) Lemić, Ana. Gospić. 31-33.

Smiljan i okolica Tradicijska kultura, život i običaji u XIX. i prvoj polovici XX. st.

Neli Eržišnik-Blažević, 2009.¹⁰ Ličkim glasilima kroz povijest ponovno se vratila 2009. u zborniku *Identitet Like: korijeni i razvitak*¹¹ te u Zborniku *Gospić – grad, ljudi identitet o Lovri Paveliću*, istaknutom građaninu na prijelazu 19. u 20. st.¹²

¹⁰ 2009. Pregled ličkih glasila od 1886. do 2006. kao pokazatelj ličkog kulturnog identiteta. *Lička revija*, 8. (Ur.) Lemić, Ana. Gospić. 16-19., 20-21., 22-24., 25-26.

¹¹ 2009. Lička glasila (1886.-2006.) i njihov doprinos kulturnom identitetu Like. u: *Identitet Like: korijeni i razvitak*, knj.II. (Ur.) Holjevac, Željko. Zagreb-Gospić. 537-557.

¹² 2013. Gospićanin Lovre Pavelić i njegova obitelj među najutjecajnijim građanima svoga vremena (kraj 19. i prva polovica 20. stoljeća. *Gospić – grad, ljudi, identitet*. (Ur.) Holjevac, Željko. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. Zagreb-Gospić. 333-354.

Posvetila se hrvatskim stradanjima tijekom Drugog svjetskog rata i Domovinskog rata, sudjelujući na Hrvatskim žrtvoslovnim kongresima i pišući *Stradanja ličkih Hrvata u Domovinskom ratu 1991.-1995. kao nastavak stradanja u ratu 1941.-1945.*, o *Genocidu nad Hrvatima Široke Kule i cijele Like radi stvaranja „Velike Srbije“* te *Lički Hrvati, civilne žrtve u obrambeno-osloboditeljskom ratu 1991.-1995.*¹³, a 2012. se njezin tekst nalazi u knjizi *Dossier Borričevac*, autora i urednika Josipa Pavičića.

Crkvenom poviješću se bavila u Teološkom časopisu 2004.¹⁴, kao i u Zborniku posvećenom dr. sc. Mili Bogoviću, prvom gospićko-senjskom biskupu,¹⁵ dok je izniman doprinos dala u Leksikonu Ličana kao autorica 93 bibliografske jedinice.¹⁶

Pratila je rad zavičajnih društava te je obnašala dužnost pomoćnice glavnog urednika novina „Vile Velebita“ te časopisa za Liku i Velebitsko primorje. Ana je svojim radom i zalaganjem ostavila veliki doprinos zavičajnoj povijesti svog Smiljana i trajno ostaje upisana u aleji poznatih Smiljančana. Preminula je u veljači 2023. u 85. godini života i posljednje počivalište našla među precima u Smiljanu.

J. K.

¹³ Hrvatski žrtvoslov, zbornici radova s kongresa održanih 1998., 2004. i 2007.

¹⁴ 2004. Katolička vjera i crkve smiljanskog područja kroz povijest. U: *Riječki teološki časopis*, god.12./br. 1(23). (Ur.) Hoško, Franjo Emanuel. Rijeka. 131-155.

¹⁵ 2004. *Prošlost obvezuje: povijesni korijeni Gospićko-senjske biskupije*. (Ur.) Hoško, Franjo Emanuel. Rijeka.295-319.

¹⁶ Leksikon Ličana je izašao iz tiska 2017., u izdanju Državnog arhiva u Gospiću. (Ur.) Mataija, Ivica. Bežen, Ante.

ISSN 2706-1159

0 000270 611593